

Grzegorz Jasiński

Akcja represyjna wobec ludności niemieckiej w województwie olsztyńskim przed wyborami do Sejmu w 1952 roku

Komunikaty Mazursko-Warmińskie 1 (275), 33-77

2012

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach
dozwolonego użytku.

Grzegorz Jasiński

AKCJA REPRESYJNA WOBEC LUDNOŚCI NIEMIECKIEJ W WOJEWÓDZTWIE OLSZTYŃSKIM PRZED WYBORAMI DO SEJMU W 1952 ROKU

Słowa kluczowe: Niemcy, Warmiacy, Mazurzy, represje, 1952

Schlüsselwörter: Deutsche, Ermländer, Masuren, Repressionen, 1952

Keywords: Germans, Warmians, Mazurians, repressions, 1952

Przedstawiany dokument¹ obrazuje akcję przeprowadzoną przez urząd bezpieczeństwa wobec ludności niemieckiej² w województwie olsztyńskim w przededniu wyborów do sejmu, wyznaczonych na 26 października 1952 r.

Przygotowania do tego aktu i sam jego przebieg – opieram się tu na ustaleniach Andrzeja Zaćmińskiego³ – są dotychczas słabo znane. Badacz ten słusznie zauważył, że wybory miały duże znaczenie dla wszystkich organów władzy

¹ Z uwagi na objętość, tekst został podzielony. Część druga ukaże się w „Komunikatach Mazursko-Warmińskich”, 2012, nr 2.

² W świetle przedstawionych w artykule faktów trudno mi używać wobec tej ludności, popularyzowanych od zakończenia II wojny światowej, ale dość enigmatycznie brzmiących określeń ludność „autochtoniczna” lub „miejscowa”, choć nazwy te są nadal powszechne. Gwoli ścisłości należy zauważyć, że chociaż represje stosowano także wobec pojedynczych osób, jak ks. Władysław Pilch i Franciszek Pantel, ewidentnie nieidentyfikujących się z niemieckością, stanowiły one wyjątki. Formalnie od zakończenia wysiedleń oraz akcji „wielkiej weryfikacji” (wtedy niemal wyłącznie mówiono już o ludności niezwerfikowanej, a nie o Niemcach) pojęcia „ludność niemiecka” czy „Niemcy” nie używano w oficjalnej dokumentacji, zob. na ten temat P. Madajczyk, *Niemcy polscy 1944–1989*, Warszawa 2001, s. 11, 12. W przypadku zastosowania pojęcia „ludność autochtoniczna” posłużyłem się definicją, którą ostatnio zastosował Dariusz Stola: „Termin autochton stosuję w rozumieniu dosłownym do ludności rodzimej na Ziemiach Zachodnich i Północnych – pochodzącej z danego obszaru a nie napływowej. Obejmuje ona zatem, wbrew uzusowi z okresu PRL, także (pro)niemiecką ludność rodzimą” – idem, *Kraj bez wyjścia? Migracje z Polski 1949–1989*, Warszawa 2012, s. 67.

³ A. Zaćmiński, *Duchowieństwo Kościoła katolickiego w województwie bydgoskim wobec „wyborów” do Sejmu PRL z 26 X 1952 roku*, Zapiski Historyczne, 2009, t. LXXIV, z. 3, ss. 61–76.

w PRL, gdyż były pierwszymi od czasu głosowania do Sejmu Ustawodawczego w styczniu 1947 r. oraz pierwszymi pod rządami nowej Konstytucji z 1952 r. Stanowiły przy tym test sprawności dla całego aparatu partyjnego i jego przybudówek oraz zabezpieczającego je urzędu bezpieczeństwa. Ułatwiały także wykrycie osób i środowisk uznawanych za „wrogie”⁴.

Warto jednak przypomnieć, że głównym organizatorem wyborów były komitety wojewódzkie Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej, realizujące wytyczne wewnętrznej instrukcji Komitetu Centralnego PZPR, mówiącej o bezpośrednim kierownictwie partii nad całością głosowania poprzez komitety Frontu Narodowego wszystkich szczebli (nie poruszam tak oczywistej kwestii, jak ustalanie list wyborczych i wyników). Urząd bezpieczeństwa pełnił w tym wypadku tylko rolę służebną. Andrzej Zaćmiński ustalił, że w przeciwieństwie do wyborów z 1947 r., gdy powołano Państwową Komisję Bezpieczeństwa, koordynującą pracę urzędów bezpieczeństwa, Milicji Obywatelskiej, Ochotniczej Rezerwy Milicji Obywatelskiej, Korpusu Bezpieczeństwa Wewnętrznego i Wojsk Ochrony Pogranicza, tym razem urząd bezpieczeństwa działał samodzielnie⁵. Rejestrował nastroje przedwyborcze, przejawy niechęci zarówno wobec samego państwa czy partii, jak i zapowiadanych wyborów, a także krążące plotki i pogłoski. Nadzorował również sprawy związane z zalecanym przedwyborczym sprawdzaniem list osób uprawnionych do głosowania, w czym odzwierciedlały się odczucia społeczne. Oczywiście, w stosunku do tych, o których wiedziano, że mogą nie wziąć udziału w wyborach bądź podjąć próby ich zakłócenia, względnie nieukrywających swoich negatywnych poglądów na ich temat, stosowano całą gamę represji, począwszy od rozmów ostrzegawczych, krótkotrwałych zatrzymań, żądań podpisania oświadczeń lub zobowiązań do nieprowadzenia „działalności skierowanej przeciwko wyborom ani uprawiania żadnej propagandy przeciwko programowi Frontu Narodowego”, aż po areszty. Dodajmy, że głosowano na jedną listę, zawierającą nazwiska tylko tych kandydatów, którzy mieli wejść do sejmu. Istniała także kategoria zastępców posłów, wchodzących do parlamentu w razie wygaśnięcia mandatu któregoś z wcześniej wybranych posłów⁶.

Jednak na terenie województwa olsztyńskiego przygotowania do wyborów nabrały innego wymiaru, wiążącego się z postawami ludności niemieckiej.

⁴ Ibidem, ss. 63–65.

⁵ Ibidem, s. 65, 66.

⁶ Różniące się treścią „Oświadczenia” i „Zobowiązania”, zob. A. Zaćmiński, op. cit., s. 66, 67, przyp. 26 i 27. „Zobowiązanie” zawierało, oprócz deklaracji niewystępowania przeciwko programowi Frontu Narodowego, sformułowanie o zachowaniu w tajemnicy faktu zatrzymania przez UB lub MO i treści przeprowadzonej rozmowy.

Monografia Andrzeja Saksona z 1990 r.⁷, poświęcona powojennym dziejom ludności mazurskiej⁸, zapewne jeszcze przez wiele lat pozostanie fundamentalnym źródłem wiedzy o tej społeczności. Jednak, o ile charakterystykę postaw Mazurów i opis zachodzących wśród nich zmian przyjmujemy także dzisiaj – ponad dwadzieścia lat po ukazaniu się rozprawy – bez większych zastrzeżeń, to oczywiście niektóre z analizowanych tam wydarzeń, a nawet procesów, możemy rozszerzyć i uszczegółwić. Dotyczy to również kwestii szeroko pojmowanych represji, dotyczących tę ludność ze strony polskiego aparatu przymusu, zwłaszcza w latach 1945–1956. Andrzej Sakson niejednokrotnie wymieniał te wydarzenia, ale wiedzę o nich czerpał głównie z wiadomości zdobytych podczas badań terenowych, a także ze wspomnień i źródeł archiwalnych, wytworzonych przede wszystkim przez administrację państwową, a dokumenty te traktowały jednak powyższe sprawy lakonicznie, opierając się na skrótowych informacjach, udzielanych przez urząd bezpieczeństwa⁹.

Obecnie, gdy istnieje pełen dostęp do materiałów wytworzonych przez Ministerstwo Bezpieczeństwa Publicznego (MBP) i jego agendy terenowe – Wojewódzki Urząd Bezpieczeństwa Publicznego (WUBP) i Powiatowe Urzędy Bezpieczeństwa Publicznego (PUBP) – można przybliżyć niektóre z tych represyjnych działań.

Należy sądzić, że na początku 1950 r. dla urzędu bezpieczeństwa, zadowolonego z zakończonej sukcesem (z jego punktu widzenia) akcji weryfikacji w latach 1948–1949¹⁰, tzw. problem autochtoniczny przestał odgrywać pierwszoplanową rolę. Nie oznacza to, że stracił go całkowicie z oczu. Nadal następowały aresztowania¹¹, przesłuchania, działali tajni współpracownicy. Sytuacja ulegała zastrzeżeniu, gdy na wsi zaznaczał się opór lub manifestowana niechęć wobec ko-

⁷ A. Sakson, *Mazurzy – społeczność pogranicza*, Poznań 1990 oraz – w nieco skróconej formie – podobne wnioski zawarte w: idem, *Stosunki narodowościowe na Warmii i Mazurach 1945–1997*, Poznań 1998; także P. Madajczyk, op. cit., ss. 135–150.

⁸ Zauważmy, że nadal nie posiadamy analogicznej pracy dotyczącej Warmii. Najważniejsze przyczynki, dotyczące powojennej sytuacji w tym regionie, publikowane są najczęściej na łamach „Zeitschrift für die Geschichte und Altertumskunde Ermlands”; informacje dotyczące Warmii także w: A. Sakson, *Stosunki narodowościowe*.

⁹ A. Sakson, *Mazurzy*, ss. 125–129, 138, 144–150.

¹⁰ Ibidem, op. cit., ss. 100–107; W. Żebrowski, *Mieczysław Moczar w Olsztyńskim. Działalność polityczna i jej skutki w latach 1948–1952*, Olsztyn 2002, ss. 29–36; M. Grygo, *Migracja ludności mazurskiej i akcje weryfikacji, „ankietyzacji” i „paszportyzacji” w powiecie szczycieńskim w latach 1945–1955*, *Rocznik Mazurski*, 2001, t. V, ss. 64–66.

¹¹ W sporządzonym w 1957 lub 1958 r. przez Wojewódzki Urząd Bezpieczeństwa Publicznego w Olsztynie wykazie aresztowanych autochtonów (bez uwzględnienia działalności Powiatowych Urzędów Bezpieczeństwa Publicznego) wśród represjonowanych w latach 1950–1951 znajduje się 39 nazwisk – Instytut Pamięi Narodowej, Oddział Białystok (dalej: IPN Bi), 087/163/7, ss. 28–30.

lektywizacji, a zwłaszcza kontyngentu obowiązkowych dostaw, wprowadzanych z coraz to większym natężeniem od 1951 r.¹²

Wraz z zainicjowaniem w marcu 1950 r. akcji „Link”, wzrosły nadzieje na wyjazd z Polski, rozpoczęło się zbieranie dokumentów, kontakty z zachodnimi ambasadami, wreszcie próby potwierdzania niemieckiego obywatelstwa – akcję tę uznać należy już jako masową, zaczęły się także oficjalne wyjazdy do NRD¹³.

Gdy w zachodniej części Niemiec doszło w 1950 r. do utworzenia Ziomkostwa Prusy Wschodnie oraz ziomkostw powiatowych, w następstwie czego zwiększyła się liczba kontaktów i przesyłanych wiadomości, dostrzegano w tym oczywiście przejaw działalności rewizjonistycznej¹⁴. Na początku 1952 r. szacowano – jak zwykle, nie podając podstawy takich obliczeń – że „wśród elementu tego znajduje się około 2000 osób bezwzględnie wrogo ustosunkowanych do Polski i przejawiających wrogą działalność”, a do najbardziej zagrożonych powiatów zaliczono: Olsztyn, Mrągowo, Szczytno i Biskupiec: „Na terenach podanych powiatów jako najgęściej zaludnionych przez ludność miejscowego pochodzenia, a zatem i przez wrogie jednostki rekrutujące się z tejże ludności – na przestrzeni dłuższego okresu czasu notowana jest przez nas wroga działalność, która uwidocznia się szczególnie wrogą propagandą antypolską p-ko obecnej rzeczywistości, przeciwstawianiu się ludności autochtonicznej we wszystkich akcjach ogólnonarodowych, chęci wyjazdu do Niemiec i czynienie w tym kierunku starania poprzez placówki dyplomatyczne państw zachodnich, względnie poprzez Czerwony Krzyż w Niemczech Zachodnich”. Do tego dochodziły informacje, niejasne, niekonkretne, ale groźnie brzmiące o tworzeniu się grup „podtrzymujących kontakt z ośrodkami wywiadowczo-rewizjonistycznymi”. Do innych kwestii uznawanych za inspirowane przez elementy „faszystowskie” należały żądania (określane jako „masowe”) zezwolenia na odprawianie mszy katolickich i nabożeństw ewangelickich w języku niemieckim¹⁵.

Warto zauważyć, że już w kwietniu 1952 r. PUBP w Barczewie (obejmujący swoim zasięgiem powiat olsztyński, w dokumentach określany jako barczewski, ze względu na siedzibę w tym mieście PUBP) zarysował dość przerażającą wizję

¹² D. Jarosz, *Polityka władz komunistycznych w Polsce w latach 1948–1956 a chłopci*, Warszawa 1998, ss. 187–194.

¹³ A. Sakson, *Mazurzy*, ss. 141–144, 162, 163.

¹⁴ Warto zauważyć, że pojęcia tego, podobnie jak i innych odnoszących się do „wrogiej działalności”, nigdy nie zdefiniowano oficjalnie, dzięki czemu organy przymusu miały możliwość szerokich działań, wybierania pod tym samym szyldem coraz to nowych celów.

¹⁵ IPN Bi, 087/156/2, s. 2, Powiatowy Urząd Bezpieczeństwa Publicznego (dalej: PUBP) w Barczewie do Naczelnika Wydziału I Wojewódzkiego Urzędu Bezpieczeństwa Publicznego (dalej: WUBP) w Olsztynie, 12 XII 1951; IPN Bi, 087/163/1, s. 51, 52, WUBP w Olsztynie do Dyrektora Departamentu I Ministerstwa Bezpieczeństwa Publicznego (dalej: MBP), brak daty dziennej, marzec 1952.

zagrożenia rewizjonizmem. Prowadził około stu spraw skierowanych przeciwko ludności miejscowej, zarówno grupowych, jak i wobec poszczególnych osób. W sprawozdaniu zakładano *a priori*, że od zakończenia II wojny światowej wraz z upływem czasu zwiększa się liczba „byłych współpracowników reżymu, który w obecnej fazie uaktywnił swoją wrogą działalność przez uprawianie szeptanej propagandy do obecnej rzeczywistości”. Zaznaczano, że „omawiane zagadnienie na tut. powiecie jest dość poważne, gdyż stanowi ono 26.897 polaków [!] miejscowego pochodzenia (autochtonów), z tego elementu duża część jest rozpracowywana jako wrogi element przez tut. Urząd”¹⁶.

Wydawało się jednak, że sytuacja jest pod kontrolą – do chwili rozpoczęcia 2 maja 1952 r. akcji „ankietyzacji”, będącej konsekwencją ustawy o obywatelstwie polskim z 8 stycznia 1951 r., z niejasnymi zapisami dotyczącymi pojęć narodowości i obywatelstwa (choć przyjmuje się tezę o utożsamieniu tych pojęć przez ustawodawcę)¹⁷. Okazało się, że znacząca część ludności zarówno mazurskiej, jak i warmińskiej zbojkotowała nakaz wypełnienia stosownych formularzy, a jeśli już to czyniła, wpisywała wówczas narodowość i obywatelstwo niemieckie, ewentualnie narodowość niemiecką, a obywatelstwo polskie. Opór wywołało także robienie zdjęć potrzebnych do dowodów osobistych. Sytuację tę opisał dokładnie Andrzej Sakson, przynajmniej w stosunku do terenów mazurskich¹⁸, i nie ma powodu do niej wracać. Jego ustalenia uzupełnić należy informacją, że akcja ta wywołała również bardzo silne napięcia w warmińskich powiatach – olsztyńskim i biskupieckim¹⁹.

W pierwszej fazie akcji liczbę osób opornych, a więc takich, które albo nie przyjęły ankiet, albo wpisały narodowość i obywatelstwo, ewentualnie tylko narodowość niemiecką, szacowano na około 25 tys. (na około 107 tys. osób uznanych za „autochtonów”); dokonywano także zmian w wypełnionych już ankietach, głównie skreślając narodowość polską i zastępując ją niemiecką. W sierpniu 1952 r. uznano zatem, że należy „przepracować” ok. 32 tys. ankiet. Akcję tę przeprowadzała administracja państwowa z udziałem „czynnika społecznego”, członków PZPR i jej młodzieżowej przybudówki oraz milicji. W pierwszej fazie urząd bezpieczeństwa wraz z milicją miał jedynie ją „zabezpieczać”, potem okazało się, że musiał czynnie włączyć się w „przekonywanie” opornych. Ostatecznie podano, że w województwie olsztyńskim 35 tys. osób za-

¹⁶ IPN Bi, 087/156/2, s. 16, PUBP w Barczewie do Naczelnika Wydziału V WUBP w Olsztynie, 7 IV 1952.

¹⁷ A. Sakson, *Mazurzy*, s. 132, 133.

¹⁸ Ibidem, ss. 136–139; także W. Żebrowski, op. cit., ss. 107–110.

¹⁹ IPN Bi, 087/163/1, ss. 56–62 oraz IPN Bi, 087/163/2, s. 2, 3, Komenda Główna Milicji Obywatelskiej, Biuletyny cyfrowe o przebiegu ankietyzacji (5 V–8 V 1952).

deklarowało niemiecką narodowość, a wśród nich 8500 dodatkowo niemieckie obywatelstwo²⁰.

Dla władz politycznych, a także urzędu bezpieczeństwa zachowanie się ludności niemieckiej było dużym zaskoczeniem²¹, ewidentnie nie spodziewały się takiego oporu. W pierwszych dniach akcji ankietyzacji władze nie wiedziały, jak powinny na to reagować, zwłaszcza że przyjmowanie, wypełnianie i oddawanie ankiet było procesem administracyjnym, początkowo trudno było w tak dużej liczbie osób, odmawiających poddania się temu wymogowi, wyłowić „winnych”. Mogły reagować jedynie na najbardziej wyraziste przejawy oporu.

Stąd też, jak na skalę zaistniałych wydarzeń, bezpośrednie represje były stosunkowo niewielkie, jeżeli uwzględnimy tylko liczbę aresztowanych. Niemniej, już na samym początku akcji, gdy sytuacja zaczęła się wymykać spod kontroli, UB zapowiadał: „w stosunku do prowodyrów na wsi zajmujących najbardziej agresywne [!] wobec czynnika społecznego, zostaną zastosowane represje karne w sensie dokonywania aresztów profilaktycznych oraz aresztów do spraw”²².

Według sprawozdania WUBP w Olsztynie, w maju, w następstwie akcji ankietyzacji, zamierzano aresztować 30 osób, jednak ostatecznie postąpiono tak wobec dwunastu²³, a „dalsze areszty nie zostały wykonane, gdyż w międzyczas-

²⁰ „Na ogólną ilość zamieszkałych w naszym województwie autochtonów 107.000 na dzień 1.VIII.1952: nie wypełniło ankiet 4.945; wypełniło w ankiecie narodowość niemiecką i obywatelstwo polskie 31.864; narodowość i obywatelstwo niemieckie 16.185. Jest szereg wypadków, że całe gromady w jednakowy sposób wypełniają ankietę, świadczą to o zorganizowanym oporze wśród ludności miejscowego pochodzenia. Analizując tą sytuację, wyciągamy wniosek, że istnieje szeroko rozbudowana organizacja podziemna wśród autochtonów. Wraz z szeroko zorganizowanym oporem zanotowaliśmy fakty wrogich antyrządowych i antypolskich wystąpień. Stawianie oporu władzy notowaliśmy też kilkanaście wypadków. Wyżej opisana sytuacja wytworzyła się skutkiem słabej pracy naszego aparatu na tym odcinku. – Na tereny o dużym nasileniu ludności autochtonicznej wysłaliśmy specjalne grupy, które będą miały za zadanie udzielanie pomocy PUBP przy ujawnianiu wrogich elementów wśród ludności autochtonicznej, typowaniu kandydatów do werbunku, pomocy przy opracowaniu kandydatów do werbunku oraz przygotować sprawy do realizacji. Już jedna taka grupa pracuje na terenie PUBP Mrągowo. Komitet Wojewódzki również po swej linii wyciągnął wnioski. Zorganizowano odprawę Sekretarzy KP, wysłano aktywno robotniczy w teren. Dzisiaj już mamy pewne wyniki, około 14.000 autochtonów zmieniło ankietę” – IPN Bi, 084/8, k. 69–71, Sprawozdanie Szefa WUBP w Olsztynie za okres od 1 VII do 1 VIII 1952. Dane z innych terenów Polski, zob. P. Madajczyk, op. cit., s. 165, 166.

²¹ Dodać należy, że Szef WUBP dysponował tymi samymi sprawozdaniami dotyczącymi danych statystycznych, sporządzanymi przez Wojewódzkie Biuro Ewidencji Ludności, które były wysyłane także do I Sekretarza KW PZPR i Komendanta Wojewódzkiego MO. Dokumenty te, z zasobu archiwalnego KW PZPR, wykorzystał A. Sakson. Tak więc, te znajdujące się w archiwum IPN niewiele wnoszą do statystyki samej akcji ankietyzacyjnej, natomiast istnieją raporty, sporządzone przez WUBP, w których są bardziej szczegółowe opisy zachowań traktowanych jako opór przeciwko całej akcji.

²² IPN Bi, 087/155/1, s. 19, PUBP w Mrągowie do WUBP w Olsztynie, 7 V 1952.

²³ „1. Malinowska Maria, c. Jana i Wilchelminy [!], ur. 3 VIII 1890 r., pochodzenie społeczne chłopskie, bezpartyjna, zamieszkała Rumy, pow. Szczytno. Namawiała innych, by nie wypełniali ankiet. Wyraża się, że nie długo na te tereny przyjdą Niemcy i będą prześladować tych, co wypełnili ankietę. W/w została skierowana do Prokuratora. 2. Bruszcz Anna, c. Emilia i Mary, ur. 20 IV 1907 r. w Dźwierzutach, pow. Szczytno, bezpartyjna. Przed wyzwoleniem tych terenów, posiadała gospodarstwo rolne w ilości 180 ha. Była głównym inspiratorem ludności autochtonicznej w stosunku do niewypełnienia ankiet i została skierowana do Prokura-

sie figuranci ci podpisali ankiety”. Lista zatrzymanych krótkotrwale zawierała 20 nazwisk²⁴, ponadto wytypowano do aresztowania kolejne dziewięć osób w powiecie mragowskim, ale nie wiadomo, czy zamiar ten wobec nich zrealizowano. Aresztowań dokonano w trzech powiatach, najliczniej zamieszkałych przez ludność niemiecką: olsztyńskim, mragowskim i szczycieńskim. W świetle sprawozdań miało to oczywiście przynieść pożądane skutki: „Areszty profilaktyczne stosowane przez nas miały swoje pozytywne odbicie w gromadach wśród ludności autochtonicznej. Gdzie po aresztowaniu jednostek w najoporniejszych gromadach, inna ludność przystępowała do wypełnienia ankiet”²⁵.

Wydarzenia te znowu silnie skierowały uwagę urzędów bezpieczeństwa na kwestię autochtoniczną. Toteż, gdy zbliżał się kolejny sprawdzian dla całego aparatu, jaki stanowiły wybory do sejmiku, zaczęto się doń intensywnie przygotowywać. Jeszcze na początku lipca 1952 r. Wojewódzki Urząd Bezpieczeństwa w Olsztynie informował Ministerstwo Bezpieczeństwa Publicznego, że „na terenie powiatu olsztyńskiego wzmogła się wroga działalność elementów rewizjonistycznych a zagadnienie to nie jest dostatecznie opanowane przez nasz aparat”. Podobnie, z perspektywy kilku miesięcy, oceniały to Powiatowe Urzędy Bezpieczeństwa Publicznego, m.in. Giżycko raportowało: „Obiekt był zupełnie martwy,

tora. 3. Golan Gustaw, s. Fryderyka i Marii, ur. 26 IX 1903 r., w Farynach, pow. Szczytno, pochodzenie chłopskie, bezpartyjny, zamieszkały Faryny, pow. Szczytno. Wpływowi autochton w tej gromadzie, czynnikiem społecznym ubliżał od »Polskich świń«, podczas rewizji znaleziono u niego dokumenty niemieckie wydane z Bon [!]. Po zatrzymaniu, skierowano go do Prokuratora. 4. Mozdrzeń Karol, s. Jana i Bertę, ur. 26 IX 1896 r., w Gawrzyłce, pow. Szczytno, pochodzenie chłopskie, zawód rolnik, oporny we wszystkich akcjach państwowych. Utrzymywał kontakty korespondencyjne z Ambasadą USA, skąd otrzymywał dokumenty niemieckie przydane [!] przez Rząd Boński. Nauczał innych autochtonów, w jaki sposób mają się zaopatrywać w dokumenty wydawane przez Rząd Boński. Po wyzwoleniu był wójtem gminy, został skierowany do Prokuratora. 5. Foks Paul, s. Jakuba i Katarzyny, ur. 1 IV 1885 r., w Zieleńcu, pow. Szczytno, rolnik, podczas rewizji znaleziono dokumenty bońskie, stwierdzające obywatelstwo niemieckie do roku 1956 [!]. Syn jego przebywa w Więzieniu za opór przed pójściem do wojska. Dalszych dwóch jego synów ukrywa się przed pójściem do W.P. W/w został skierowany do Prokuratora. 6. Kosek Waltruda, c. Gustawa, zamieszkała Stare Sady, gm. Baranowo, pow. Mragowo. 7. Kurek Helena, zamieszkała Proberk, gm. Baranowo, pow. Mragowo, została skierowana do Więzienia w Szczytnie; 8. Gorecy Gustaw, s. Fryderyka, zamieszkały Lipowo, gm. Baranowo, pow. Mragowo, został skierowany do Więzienia w Szczytnie. 9. Wyromski Oskar, s. Augusta, zamieszkały Gązewo, gm. Marcinkowo, pow. Mragowo, został skierowany do Więzienia w Szczytnie. 10. Okieł Paul, s. Adama, zamieszkały Borowski Las, gm. Rybno, pow. Mragowo, został skierowany do Więzienia w Szczytnie. 11. Kleszcz Maria, zamieszkała Krynice, gm. Marcinkowo, pow. Mragowo, po aresztowaniu została skierowana do Więzienia w Szczytnie. 12. Monijer Emil, s. Michała, zamieszkały Wierzbowo, gm. Piecki, pow. Mragowo, po aresztowaniu przekazany do Więzienia w Szczytnie” – IPN Bi, 084/107, k. 199, 200, Sprawozdanie z pracy Sekcji III Wydziału V WUBP w Olsztynie za miesiąc maj 1952.

²⁴ Przy jednym z „zatrzymanych” znajdujemy zapis: „Niesala Paweł, s. Jakuba i Rozalii, ur. 30 IV 1898 r. w Klonie, pow. Szczytno, nie został zatrzymany, gdyż do obecnej chwili ukrywa się” – IPN Bi, 084/107, k. 200.

²⁵ IPN Bi, 084/107, k. 200, 201, Sprawozdanie z pracy Sekcji III Wydziału V WUBP w Olsztynie za miesiąc maj 1952. Innym pomysłem na rozwiązanie kwestii „opornych autochtonów” była przedstawiona przez Komitet Centralny PZPR w czerwcu i rozwinięta w sierpniu 1952 r., niezrealizowana ostatecznie, propozycja wysiedlenia „autochtonów o najbardziej agresywnej postawie antypolskiej i prohitlerowskiej” w Bieszczady – A. Sakson, *Stosunki narodowościowe*, s. 209, 210.

nie było specjalnego zainteresowania się i nie było to zagadnienie rozgryzane. Agentura była stara, która nie miała żadnych możliwości rozpracowania wrogich środowisk²⁶.

Nie należy zapominać, że na miesiące późnowiosenne i letnie 1952 r. przypadło jeszcze jedno istotne dla społeczności wiejskiej wydarzenie, jakim stały się kolejne dekrety wprowadzające przymus sprzedaży mleka i ziemniaków, które uzupełniły wcześniejsze – dotyczące zboża i zwierząt rzeźnych. Zapowiadały one także sankcje karno-administracyjne wobec uchylających się od tych obowiązków²⁷.

26 lipca 1952 r. odbyły się specjalne odprawy z Szefami Powiatowych Urzędów Bezpieczeństwa Publicznego. Wtedy to postawiono przed nimi zadanie „głębszego rozpracowania, opracowania i rozszyfrowania elementów hitlerowskich, byłych członków NSDAP, SA, oficerów i podoficerów Armii hitlerowskiej, współpracowników aparatu hitlerowskiego, b. obszarników, urzędników hitlerowskich itp.” Dość niejasny zapis: „dla lepszego opanowania zagadnienia autochtonicznego przez Sek.[cję] III-cią Wydz.[iału] V-go został wysłany wniosek do Dep.[artamentu] Kadr MBP o przyznanie etatu utworzenia sekcji autochtonicznej” – można rozumieć jako prośbę o utworzenie specjalnej sekcji autochtonicznej (co nie nastąpiło) bądź – co bardziej prawdopodobne – o wzmocnienie sekcji III pracownikami, zajmującymi się wyłącznie kwestiami „autochtonicznymi”²⁸. Nie wiem, czy prośba ta została spełniona.

Nie znamy wciąż mechanizmu, który doprowadził do rozpoczęcia represyjnych działań przedwyborczych, nazwanych „Akcją »A«”. Rozkaz przyszedł z Ministerstwa Bezpieczeństwa Publicznego, ale nie wiadomo, czy była to reakcja na oddolne zapytania z województw, czy też inicjatywa własna ministerstwa. Na szczeblu Wojewódzkiego Urzędu Bezpieczeństwa Publicznego w Olsztynie odpowiedzialna za akcję była Sekcja III Wydziału V, która zajmowała się w tym czasie zwalczaniem „wrogich elementów” w środowiskach autochtonicznych, w wyznaniach niekatolickich i dodatkowo w organizacjach masowych²⁹. W powiatach powołano pod koniec sierpnia specjalne grupy, co niewątpliwie było zsynchronizowane z oficjalnym rozpoczęciem kampanii wyborczej 20 sierpnia 1952 r.³⁰ Przykładowo

²⁶ IPN Bi, 087/160, s. 38, Sprawozdanie do referowania zagadnienia autochtonicznego na odprawie w dniu 27 XII 1952, Giżycko, 23 XII 1952.

²⁷ D. Jarosz, op. cit., ss. 190–194.

²⁸ IPN Bi, 084/107, k. 221, Sprawozdanie z pracy Sekcji III Wydziału V WUBP w Olsztynie za miesiąc lipiec 1953.

²⁹ P. Kardela, *Powołanie i struktura aparatu bezpieczeństwa w Olsztynie (1945–1990)*, w: *Twarze olsztyńskiej bezpieki. Obsada stanowisk kierowniczych Urzędu Bezpieczeństwa i Służby Bezpieczeństwa w Olsztynie. Informator personalny*, pod red. P. Kardeli, Białystok 2007, s. 32.

³⁰ A. Zaćmiński, op. cit., s. 65.

w Szczytnie nastąpiło to 29 sierpnia. Za każdy z powiatów odpowiadał jeden z pracowników WUBP, współpracujący z szefem danego PUBP oraz wyznaczonym pracownikiem tegoż urzędu, ten z kolei był koordynatorem pracy referentów terenowych³¹.

Reorganizacja nie przyniosła natychmiastowej poprawy w pracy PUBP, choć Szef WUBP w Olsztynie, Franciszek Szlachcic, wykazując urzędowy optymizm, dostrzegał już pozytywne zmiany: „Szefowie PUBP przy rozeznaniu terenu orzędują się na ustalone potencjalnie wrogie elementy, posiadane stare materiały i ewentualne dane o przebiegu obowiązkowych dostaw. Bardzo mało biorą pod uwagę przebieg akcji wyborczej jak i sprawdzanie spisów wyborców, przebieg zebrań itp. To niepozwała [!] na typowanie i skoncentrowanie się na najbardziej zagrożonych punktach. Stan ten uległ częściowej zmianie i jest pewność, że całkowicie ulegnie zmianie”³². Z powiatów z upływem czasu także zaczęto donosić o poprawie: „Dopiero w początkach ostatniego kwartału [1952 r.], po kilkakrotnym przeprowadzeniu szkolenia i nastawieniu pracowników po tym zagadnieniu, praca częściowo ruszyła, lecz dużo ma jeszcze do życzenia”³³. Skarżono się również na brak technicznego wyposażenia: „brak środków lokomocji, nawet w postaci roweru, tak, że pracownik nie może poruszać się odpowiednio w terenie i traci bardzo dużo niezbędnego czasu w wykonywaniu zadań”³⁴.

³¹ Na początku 1952 r. nastąpiła reorganizacja Powiatowych Urzędów Bezpieczeństwa. Zlikwidowano istniejące dotychczas referaty operacyjne i zamiast nich utworzono grupy referentów terenowych i powiatowych. Celem tego przedsięwzięcia było przypisanie określonego terytorium, najczęściej gminy lub dwóch, jednemu pracownikowi. Zagadnienia szczegółowe i bardziej skomplikowane przypadki referentom powiatowym lub ich grupie. Założonoteczki gminne, referenci terenowi mieli współpracować z posterunkami MO. Na podstawie tych kontaktów, współpracy z MO, PZPR i tzw. aktywnym, typowano osoby, które uznawano za niebezpieczne dla państwa – R. Klementowski, *Urząd Bezpieczeństwa w powiecie Lwówek Śląski (1945–1956)*, Wrocław 2006, ss. 58–61. Z punktu widzenia olsztyńskiego WUBP reorganizacja przebiegała w miarę sprawnie: „Powiatowe Urzędy B.P. w miesiącu kwietniu zwłaszcza w końcowej fazie, przygotowały i przeprowadziły reorganizację. Zaraz po otrzymaniu rozkazu Ministra BP 010/52 i po odprawie w MBP przystąpiliśmy do przeprowadzenia reorganizacji. Wysłaliśmy do PUBP grupy składające się z Naczelników Wydziałów operacyjnych, Wydz. Kadr. Zadaniem grupy było typowanie referentów terenowych i powiatowych, opracowanie projektu obsady. Po zatwierdzeniu projektu N-cy Wydz. Operat. ponownie wyjechali do PUBP, by pomagać przy analizie przekazanych ref. terenowym materiałów. Udzielić pomocy przy typowaniu wodzirejów, inspiratorów i innych aktywnie działających wrogich elementów, którymi w pierwszym rzędzie winien zająć się referat terenowy. Po przeprowadzeniu powyższego referenci terenowi wraz z ref. przy kierownictwie PUBP wyjechali na gminę, celem aktualizacji materiałów, ustalania wodzirejów, przy tym przekazano sieć [agenturalną]” – IPN Bi, 084/8, k. 42, Sprawozdanie Szefa WUBP w Olsztynie za miesiąc kwiecień 1952. Jednak z ogólnopolskiego punktu widzenia, zwłaszcza w kontekście przygotowań do wyborów, ministerstwo nie było w pełni zadowolone z przeprowadzonej reorganizacji, zob. dokument: *Analiza działalności PUBP i WUBP z dnia 1952 r. w związku z kampanią wyborczą do sejmku*, w: *Aparat bezpieczeństwa w Polsce w latach 1950–1952. Taktyka, strategia, metody*, wstęp A. Paczkowski, wybór i oprac. A. Dudek, A. Paczkowski, Warszawa 2000, ss. 201–205.

³² IPN Bi, 084/8, k. 90, 91, Sprawozdanie Szefa WUBP w Olsztynie za okres od 1 IX do 1 X 1952.

³³ IPN Bi, 087/160, s. 38, Sprawozdanie do referowania zagadnienia autochtonicznego na odprawie w dniu 27 XII 1952, Giżycko, 23 XII 1952.

³⁴ IPN Bi, 087/153/2, s. 57, PUBP w Szczytnie do Szefa WUBP w Olsztynie, 5 IX 1952.

Jednak ton raportów zmieniał się, reorganizacja po krótkim okresie zawirowań musiała przynieść efekt i usprawnić działalność urzędów: „O ile chodzi o współpracę między referatami terenowymi a referentami przy kierownictwie, obecnie przedstawia się zadawalająco, uzyskany materiał z poszczególnych Gmin, zaraz po otrzymaniu jest przekazywany do pracownika, który jest zainteresowany tym zagadnieniem, skąd po otrzymaniu są opracowywane wspólne zadania i dalsze przedsięwzięcia do linii danej sprawy. Po reorganizacji Urzędu przystąpiono do wytypowania wrogich środowisk, które są rozmieszczone po poszczególnych gminach, które to z kolei przekazane referentom powiatowym celem zainteresowania się i dalszego rozpracowania. Po środowiskach tych były opracowane plany i udzielane odpowiednie wskazówki jak i od czego rozpocząć odpowiednie opracowanie tegoż elementu”³⁵.

I tak w powiecie szczycieńskim w pierwszym rzędzie „rozpoznano” takie grupy, jak „byłych kułaków autochtonów”, „obecnych kułaków autochtonów”, członków „partii hitlerowskich” [!], oficerów „armii hitlerowskiej”, „lotników hitlerowskich”, członków Hitlerjugend, byłych „członków nielegalnych organizacji”, osoby przybyłe z Zachodu po 1948 r. (chodziło tu o powracających z Niemiec); wyodrębniono także czteroosobową podgrupę działaczy plebiscytowych oraz, niewiadomo dlaczego, członków „Defy” – Inspektoratu Defensywy Politycznej w Policji Państwowej w okresie II Rzeczypospolitej. Następnie z osób zarejestrowanych w powyższych kategoriach wybrano niektóre – „do realizacji”³⁶. Dodajmy, że rejestracja osób związanych z szeroko pojmowanym „aparatem hitlerowskim” trwała praktycznie od 1945 r., wraz z upływem czasu obejmując coraz szersze kręgi, łącznie z dziecięcą przybudówką Hitlerjugend – Deutsches Jungvolk i organizacją kobiecą – Bund Deutscher Mädel.

Wprawdzie donoszono, że „mamy również sygnały ze środowisk PSL-owsko-kułackich, WRN-owskich i AK-owskich, które świadczą, że najbardziej wrogie elementy z tych środowisk również zamierzają wrogo wystąpić przeciwko wyborom, przez sianie wrogiej propagandy, odciąganie od wyborów itp.”, ale od samego początku zauważano, iż „podstawowym zagadnieniem w nadchodzącej akcji wyborczej w naszym województwie jest sprawa autochtonów. Jak wynika z wypowiedzi charakteryzujących to środowisko, to mamy nastawienia się na organizowanie oporu wyrażającego się w niebraniu udziału ludności autochtonicznej w wyborach lub też skreślanie wszystkich kandydatów”³⁷. Już

³⁵ IPN Bi, 087/160, s. 38, Sprawozdanie do referowania zagadnienia autochtonicznego na odprawie w dniu 27 XII 1952, Giżycko, 23 XII 1952.

³⁶ IPN Bi, 087/153/2, s. 40, Sprawozdanie z przebiegu pracy grupy po zagadnieniu „A” na terenie pow. Szczytno, 13 IX 1952.

³⁷ IPN Bi, 084/8, k. 81, 82, Sprawozdanie Szefa WUBP w Olsztynie za okres od 1 VIII do 1 IX 1952.

w sierpniu zaczęto skrupulatnie odnotowywać głosy świadczące o niechętnym odnoszeniu się do wyborów: „W związku z tym uzyskaliśmy kilkanaście wypowiedzi charakteryzujące nastawienie poszczególnych środowisk do nadchodzących wyborów. Podaję kilka przykładów: źródło »Albatros« podaje: Autochtonka Bulita stwierdziła, że jest Niemką, dodając »My Warmiacy i Mazurzy, jeżeli pójdziemy głosować, to głosy chcemy oddać na tych, którzy w Sejmie będą walczyć o katolicki [!] charakter szkół i urzędów«. Wymieniona jest wrogiem obecnej rzeczywistości i stawiała zdecydowany opór w ankietyzacji. – – Źródło »Marta« podaje: Autochtonka Jackowska Gertruda prac. ZBM Olsztyn wyraziła się, że pracownicy ZBM, autochtoni w czasie wyborów będą wrzucali czyste kartki do urny. Źródło »URN« podaje: Do autochtonki Stasiak Luizy w gr. Pilchy pow. Pisz schodzą się autochtoni i w dyskusjach na temat wyborów przygotowują się do niebrania udziału w głosowaniu, czym rzekomo umożliwiają sobie wyjazd za Odrę³⁸.

Oczywiście i we wrześniu, i w pierwszej połowie października 1952 r. było podobnie, nie ma potrzeby przytaczania kolejnych opinii, brzmiały one niemal identycznie. Zauważyli to sami funkcjonariusze: „Wypowiedzi indywidualnych świadczących o wrogiej postawie rewizjonistycznej ze strony wrogiego elementu autochtonicznego w okresie przedwyborczym notowano bardzo dużo, lecz ze względu na podobną treść, wypowiedzi nie podajemy wszystkich³⁹.”

Do ogólnie nieprzychylnych ocen dochodziły już bezpośrednio sformułowane oskarżenia o spodziewane zafałszowanie wyborów: „nasze głosy w wyborach są nieważne, kogo oni chcą, to wybiorą, np. w poprzednich wyborach ludność głosowała inaczej a wybrano tych, których uważano”, zaś po doświadczeniach z poprzednich lat spodziewano się wzmożonej akcji przeciwdziałającej bojkotowi wyborów: „ludność autochtoniczna w sprawie wyborów wypowiada się, że głosować nie będzie, jeżeli będą zmuszeni głosować, to do urn wrzucą czyste kartki⁴⁰”.

Przytaczano także wypowiedzi świadczące o niemieckim poczuciu narodowym ludności „autochtonicznej”: „Wśród elementu wrogiego istnieją wypowiedzi, że oni są Niemcami, niechcą głosować, a chcą wyjechać za Odrę, ponieważ w przeciwnym razie, gdyby brali udział w wyborach, to nie otrzymaliby zezwolenia na wyjazd do Niemiec Zach. Jak również ludność miejsc. pochodzenia nie uczęszcza na zebrania gromadzkie związane z akcją wyborczą, jak też

³⁸ Ibidem.

³⁹ IPN Bi, 087/156/2, s. 35, 36, PUBP w Barczewie do Naczelnika Wydziału V WUBP w Olsztynie, 30 X 1952.

⁴⁰ IPN Bi, 087/153/2, s. 57, PUBP w Szczytnie do Szefa WUBP w Olsztynie, 5 IX 1952.

nie zabierają głosu i nie sprawdzali list wyborczych, przechodząc do tej sprawy obojętnie⁴¹. Często rejestrowano opinie, że głosowanie przyjmie wymiar plebiscytu: im mniejszy będzie udział ludności niemieckiej, tym wyraźniej udokumentowana zostanie jej narodowa postawa, a wybory „zadecydują, czy ziemie te zostaną Polskie czy też nie”. Uważano też, że jeśli ktoś w czasie akcji ankietyzacji wpisał narodowość niemiecką, jest już automatycznie pozbawiony prawa do głosowania. Indagowane w szkołach dzieci – a wiadomości te pochodzą z powiatu olsztyńskiego – odpowiadały, że ich rodzice, jako Niemcy, nie zamierzają uczestniczyć w wyborach dotyczących obcego państwa⁴². Dość kuriozalna informacja napłynęła z powiatu węgorzewskiego: „w tym okresie uzyskano dane agenturalne, że środowisko autochtoniczne nie będzie brało udziału w wyborach a o ile będzie, każdy powinien napisać na kartce wyborczej nazwisko Prezydenta Niemieckiej Republiki Demokratycznej Pika [!], aby tym zadokumentować swoją niemiecką przynależność⁴³”. Urząd Bezpieczeństwa w Olsztynie dostrzegając także rozpoczęcie zorganizowanej akcji bojkotu wyborów: „Wróg wśród autochtonów nastawia się na bojkot wyborów przez odciąganie jak największej ilości autochtonów od wyborów, względnie kreślenie kartek wyborczych⁴⁴”.

Rzadko kiedy płynęły rozsądniejsze i zapewne bardziej zgodne z rzeczywistością informacje: „w związku z wyborami nie ujawniono do tej pory masowej propagandy. Natomiast, ze strony autochtonów spotykany jest bierny stosunek do wyborów, co uwidacznia się na przeprowadzonych zebraniach, na których nie biorą żadnego udziału w dyskusji na temat wyborów. Wrogich wystąpień do chwili obecnej nie było⁴⁵”.

19 września 1952 r. w Ministerstwie Bezpieczeństwa Publicznego odbyła się odprawa szefów Wojewódzkich Urzędów Bezpieczeństwa, na której zapadło postanowienie o siłowym zduszeniu wszelkiej opozycji wśród ludności niemieckiej, co nazwano „Akcją »A«”. Wtedy podano kategorie osób, które powinny jej podlegać, jednak w zasobie pozostałym po WUBP w Olsztynie nie odnalazłem właściwego dokumentu⁴⁶.

Dodajmy, że MBP dopiero 8 października 1952 r. wydało polecenie „jednorazowego uderzenia na terenie całego kraju”, które miało objąć przede wszystkim:

⁴¹ IPN Bi, 084/247, k. 117, 118, Sprawozdanie miesięczne PUBP w Mrągowie za 1 IX–30 IX 1952.

⁴² IPN Bi, 087/156/2, s. 35, 36, PUBP w Barczewie do Naczelnika Wydziału V WUBP w Olsztynie, 30 X 1952.

⁴³ IPN Bi, 087/151/2, s. 5, PUBP w Węgorzewie do Naczelnika Wydziału V WUBP w Olsztynie, 26 XII 1952.

⁴⁴ IPN Bi, 084/8, k. 90, 91, Sprawozdanie Szefa WUBP w Olsztynie za okres od 1 IX do 1 X 1952.

⁴⁵ IPN Bi, 084/232, k. 127, Sprawozdanie PUBP w Barczewie za miesiąc sierpień 1952.

⁴⁶ IPN Bi, 084/8, k. 90, 91, Sprawozdanie Szefa WUBP w Olsztynie za okres od 1 IX do 1 X 1952; IPN Bi, 084/201, k. 144, Sprawozdanie PUBP w Biskupcu za miesiąc wrzesień 1952.

„1. Powiaty autochtoniczne, gdzie notowany jest wzrost tendencji rewizjonistycznych, skierowanych przeciwko wyborom, ewent. sąsiednie powiaty.

2. Tereny »czarnych plam«, tzn. miejscowości i obiekty, gdzie załamywały się dotychczasowe akcje polityczne i gospodarcze i obecnie zagrożone [są] aktywną wroga działalnością antywyborczą.

3. Wszystkie miejscowości, gdzie propaganda i agitacja Frontu Narodowego natrafia na znaczne opory, co wskazuje na poważne przeciwdziałanie wroga i wpływ jego na ludność⁴⁷.

Jeżeli chodzi o „rewizjonistów” to miano zwrócić uwagę ma „części starszej inteligencji związanej w przeszłości z reżymem hitlerowskim – – oraz prowodyrów młodzieżowych usiłujących kontynuować działalność Hitlerjugend”. Dalej lista ta zawierała osoby słuchające zachodnich rozgłośni radiowych i rozpowszechniające zaślyszane tam wiadomości, a „przy aresztach zabierane są od razu radioodbiorniki”, występujące publicznie z „prowokacyjnymi wypowiedziami”, tych, którzy rozpowszechniali rozmaite pogłoski, szczególnie o mającej nastąpić wojnie i możliwości powrotu Ziem Zachodnich do Niemiec, przeciwko „Konstytucji i Ordynacji”, krytykujące politykę rolną państwa, a szczególnie obowiązkowe dostawy. Interesujący był także ostatni punkt tej instrukcji – represje powinny dotyczyć także „wrogów, którzy choć na zewnątrz wrogo nie występują, to jednak usiłują w rozmowach, swym zachowaniem lub swoją postawą, źle oddziaływać na otoczenie”. Ponieważ aresztowania powinny odbić się jak najszerszym echem, stwierdzono, że zatrzymywać należy nie tylko osoby złapane na gorącym uczynku, ale „typować areszty na podstawie – – pewnych faktów nawet nie udokumentowanych należycie”. Zastrzegano jednak, że ofiarą UB nie powinny w tym przypadku padać osoby już wcześniej notowane, o ile nie biorą udziału w akcji antywyborczej, tutaj niewątpliwie chciano zabezpieczyć się przed wypełnieniem tego zadania, w jak najłatwiejszy sposób. Należy także dodać, że urzędy bezpieczeństwa miały korzystać także z materiałów przygotowanych przez odpowiednie komórki PZPR, a nazwiska osób wytypowanych do aresztowania powinny być także uzgadniane z sekretarzami komitetów powiatowych lub wojewódzkich partii⁴⁸.

Ale jak można sądzić, instrukcja ta przyszła za późno, akcja aresztowań trwała już w najlepsze, zresztą z punktu widzenia funkcjonariuszy, może z wyjątkiem zakazu aresztowań jedynie na podstawie „starych materiałów”, mówiła o sprawach oczywistych.

⁴⁷ Notatka z 8 października 1952 r. na temat „wrogich elementów” przed wyborami do Sejmu, w: *Aparat bezpieczeństwa w Polsce w latach 1950–1952*, s. 217.

⁴⁸ *Ibidem*, ss. 218–220.

Urzędy powiatowe w późniejszych sprawozdaniach jako okres trwania akcji „A” podawały termin od 20 września do 20 października 1952 r., niemniej już przed 20 września aresztowano co najmniej kilkanaście osób⁴⁹. Jednak w prezentowanym dokumencie umieszczano jedynie cztery z nich⁵⁰, inne zapewne zostały zwolnione lub, jak w przypadku odmawiających służby wojskowej, być może już postawione przed sądem.

Wprawdzie w większości spraw przytoczony jest powód aresztowania, ale najczęściej tylko w postaci „słów–kluczy”, natomiast rzadko formułowano konkretne zarzuty. W niektórych przypadkach przeprowadzona kwerenda, co zostało umieszczone w przypisach, je uszczegółowia.

Najczęściej padały oskarżenia o „rozsiewanie wrogiej propagandy” oraz „propagandę rewizjonistyczną”. W wielu przypadkach można te określenia uznać za tożsame. Zarzuty dają się sprowadzić do kilku podstawowych spraw: posiadania i rozpowszechniania gazet i kalendarzy niemieckich („przesłali mi kalendarze o treści rewizjonistycznej, w których mowa jest, że tereny Prus Wschodnich są terenami niemieckimi z historii”), śpiewania piosenek w tym języku, utrzymywania ożywionej korespondencji z rodziną lub znajomymi z terenu Zachodnich Niemiec lub z ośrodkami ziomkowskimi, wygłaszania prognoz o wybuchu kolejnej wojny mającej zakończyć się powrotem terenów byłych Prus Wschodnich do Niemiec albo że ktoś „rozpowszechniał wersje wrogie o niepewności pobytu polaków [!] na terenach Ziemi Odzyskanych”.

⁴⁹ „1. Nikuta Adam, s. Fryca, rolnik, bezpartyjny, został aresztowany za sabotowanie zarządzeń władzy ludowej, jako wodzirej w gromadzie rozpowszechniał fałszywe wiadomości wśród autochtonów, czym chamował [!] przebieg dotychczasowej akcji; 2. Rogala Ernest, s. Krzysztofa, rolnik, bezpartyjny, został aresztowany za wrogi stosunek do Polski Ludowej oraz był oporny w dotychczasowych akcjach prowadzonych przez Państwo, co ujemnie wpływało na innych autochtonów; 3. Lichtensztajn Maria, pochodzenie społeczne chłopskie, z zawodu rolnik, została aresztowana za rozpowszechnianie wrogiej rewizjonistycznej działalności, czym powodowała ferment wśród ludności autochtonicznej; 3. Austen Józefa, c. Andrzeja i Berty, pochodzenie społeczne obszarncze, została aresztowana w akcji »A« jako wodzirej w gromadzie; 4. Lustik Ewald, s. Franciszka, ur. 1901 r., pochodzenie społeczne obszarncze, z zawodu rolnik, został aresztowany w akcji »A« za szerzenie wrogiej propagandy; 5. Gutek Ryszard, s. Fryderyka, ur. 1886 r., pochodzenie społeczne chłopskie, bezpartyjny, rolnik, aresztowany w akcji »A« za szerzenie wrogiej propagandy wojennej; 6. Kulima Paweł, s. Emila, ur. 1902 r. pochodzenie społeczne chłopskie, rolnik, bezpartyjny, zatrzymany w akcji »A« za szerzenie wrogiej propagandy. Za odmówienie do wojska [!] i nie przyjęcie kart zostali aresztowani przez PUBP Kętrzyn: 1. Bora Paul, ur. 1931 r., pochodzenie społeczne chłopskie, bezpartyjny, zatrudniony w PGR, w charakterze pracownika fizycznego. 2. Liszek Gerhard [!], ur. 1932 r., pochodzenie społeczne chłopskie, bezpartyjny, zatrudniony w PGR, w charakterze pracownika fizycznego. Za szerzenie wrogiej propagandy wojennej, zostali aresztowani na terenie PUBP Mrągowo: 1. Stryjewska Edeltraud, pochodzenie społeczne chłopskie, wykształcenie powszechne, panna, bezpartyjna, posiada 3 ha ziemi; 2. Tutas Henryk, pochodzenie społeczne chłopskie, wykształcenie powszechne, żonaty, bezpartyjny. Ponadto PUBP Ostróda zatrzymała 12 autochtonów, [o] których meldunek przesyłały w załączeniu” [brak w aktach] – IPN Bi, 084/107, k. 237, 238, Sprawozdanie Sekcji III Wydziału V WUBP w Olsztynie za miesiąc wrzesień 1952.

⁵⁰ Adam Nikuta; Józefa Austein; Ryszard Gutek i Paweł Kulima (Kulina).

Pojawiały się także bezpośrednie oskarżenia o „propagandę antywyborczą” lub „wrogie wystąpienia wobec wyborów”, najczęściej były to zapowiedzi odmowy udziału w wyborach z powodów narodowych („głosować nie będzie, bo jest Niemką [!]” bądź „tłumaczył się tym, że jest Niemcem i żadne akcje wyborcze go nie obowiązują, wypowiadając się do miejscowej ludności, że jesteśmy Niemcami a wybory są polskie i nic nas nie obchodzi”). Innym zarzucano, że traktują wybory jako proces uwiarygodniający polskie panowanie na tych terenach i dlatego wzywają do ich bojkotu, albo że jawnie mówią o bezsensowności tego kroku w konkretnych warunkach politycznych: „wszyscy będą głosować przymusowo a posłowie są już z góry wybrani czy kto chce czy nie chce i tak musi głosować”.

Inny rodzaj zarzutów stanowiło „zbiorowe słuchanie zachodnich rozgłośnień” lub rozpowszechnianie uzyskanych tą drogą informacji. Kolejne powody zatrzymań to „wrogi stosunek do rzeczywistości” ewentualnie „krytyka rzeczywistości”. Do tego dochodziły: „znieważenie władzy”, „wrogi stosunek do MO”, „czynnika społecznego” czy ogólnie „urzędników”. Osobną kategorią była „wroga propaganda przeciwko Związkowi Radzieckiemu”, nie wiadomo, czy w kontekście funkcjonowania upaństwowionej gospodarki rolnej, czy braku swobód obywatelskich i postępowania wobec ludności niemieckiej po 1945 r.

Możemy znaleźć także inne powody aresztowań, jak np. podanie w ankiecie – przyznać należy, że ostentacyjnie – iż „zamieszkuje pod okupacją polską”. Odrębną, choć nieliczną grupę stanowili aresztowani za odmowę służby wojskowej. Następną kategorią zatrzymanych, to krytykujący politykę kolektywizacji i zawyżone kontyngenty, co – jak wspomiano – było niezwykle aktualną kwestią z uwagi na niedawne wprowadzenie nowych przepisów o dostawach obywatelskich. Najczęściej tych właśnie problemów dotyczyły określenia o „wrogich wystąpieniach na zebraniach gromadzkich” („opowiadał, że Państwo w stosunku do rolników prowadzi politykę ucisku i za zboże płaci się mało a za produkty, które rolnik kupuje w mieście, bierze się drogo” lub „opowiadał, że on zna życie w Spółdzielniach Produkcyjnych, gdyż widział jak ludzie żyją w roszkoscach [!], że nie mają co jeść, natomiast na polach spółdzielczych zamiast zboża rosną chwasty, przy tym oświadczył, że do Spółdzielni nie wstąpi”). W pojedynczych przypadkach areszty stanowiły spóźnioną reakcję pamiętliwego aparatu bezpieczeństwa na „szczególną oporność w akcji ankietyzacji”, jak w powiatach giżyckim, kętrzyńskim, ostródzkim, szczycieńskim.

Zarzucano ponadto nieuczestniczenie w rozmaitych akcjach państwowych, cały czas pamiętano jeszcze o bojkocie tzw. Apelu Pokoju w czerwcu 1950 r., wyrażonym przez część grupy niemieckiej⁵¹.

⁵¹ W. Żebrowski, op. cit., s. 135.

W trzech badajże przypadkach usiłowano udowodnić istnienie nielegalnych organizacji, co zaowocowało także aresztowaniami rewizyjnymi. Zauważmy, że w przypadku grup skupionych wokół Ewalda Rudnika, w powiecie szczycieńskim, oraz Frydrycha Siwka i Teodora Rejwe/Rywe, w powiecie kętrzyńskim, pretekstem do oskarżeń stały się zebrania religijne, wynikające ewidentnie z braku możliwości zorganizowania należytej opieki duszpasterskiej ze strony Kościoła Ewangelicko-Augsburskiego i będące przejawem samoorganizacji wiernych. Posługiwanie się językiem niemieckim, mającym dla tej ludności status języka kościelnego, prowadziło automatycznie do oskarżenia o rewizjonizm.

Inną kwestią było zmontowanie oskarżeń wobec grupy młodych osób (Hans Balcer, Gothard Drozdowski, Jan Froeszke, Paweł Stefański, Józef Tetzlaff), słuchających wspólnie zagranicznych rozgłośni i utrzymujących kontakty z krewnymi lub znajomymi w Niemczech Zachodnich i USA („Związek Pięciu” w pow. ostródzkim). Tutaj mamy do czynienia także z zawziętym, trwającym praktycznie do 1956 r., wyszukiwaniem osób stykających się wcześniej z misjami pomocowymi z krajów zachodnich, działającymi do 1950 r. na terenie województwa olsztyńskiego⁵². Ostatecznie osoby, które sporządziły na spotkaniu noworocznym „dokument pamiątkowy”, w którym deklarowano wierność „ojczyźnie” (oczywiście niemieckiej), a potem wspólnie słuchały wiadomości radiowych z Niemiec Zachodnich i wreszcie rozmawiały między sobą, że na wypadek wybuchu nowej wojny zaczną gromadzić broń, zostały oskarżone 11 czerwca 1953 r. przez Wojskowy Sąd Rejonowy w Olsztynie, z art. 88 § 1 w zw. z art. 85 Kodeksu Karnego Wojska Polskiego⁵³, o to, że „dopuszcili się wejścia w przestępcze porozumienie mające za zadanie rozpoczęcie wrogiej działalności w dogodnym

⁵² „Następna realizacja doraźna po linii akcji »A« to grupa 5 autoch. podejrzanych o zbiorowe słuchanie wrogich audycji z Niemczech Zachodnich o zabarwieniu rewizjonistycznym, która od dłuższego już czasu zbiera się w mieszkaniu przy ul. 1 Maja Nr. 12 w Ostródzie u autochtona Balcera Hansa-Joachima i tam w roku 1950 w noc sylwestrową złożyli sobie przysięgę podpisując się na pergaminowym papierze o założeniu »Związek pięciu«. Wym. słuchali audycji z Niemiec zach. o układzie ogólnym i powstającym Wehrmachcie, a następnie na te tematy prowadzili dyskusję, niezależnie od tego czytali literaturę angielską w języku polskim »Głos Ameryki« z 49 r. i amerykańską w języku angielskim, jak comiezy [!], rysunki, zdjęcia pornograficzne itp. W trakcie rewizji u figurantów znaleziono materiał kompromitujący jak pisma urzędowe i prywatne, które świadczą o szerokim powiązaniu grupy z różnymi osobistościami w Ameryce i rewizjonistami w Niemczech zach. Grupa ta kierowała się wybitnie wrogim stosunkiem do obecnego ustroju i wyraźnym nastawieniem rewizjonistycznym. Ponadto grupa przygotowała aparat nadawczy, którego drobne części znaleziono w czasie rewizji u Freszkiego Jurgena” – IPN Bi, 084/165, k. 88, Sprawozdanie miesięczne PUBP Ostróda za 1 IX–30 IX 1952.

⁵³ Kodeks Karny Wojska Polskiego (Dz.U. z dnia 30 IX 1944 r.): art. 85: „Kto usiłuje pozbawić Państwo Polskie niepodległego bytu lub oderwać część jego obszaru, podlega karze więzienia od 10 lat do 15 albo karze śmierci” i art. 88 § 1 „Kto w celu przestępstwa, określonego w artykule 85 – – wchodzi w porozumienie z innymi osobami, podlega karze więzienia.

dla nich momencie w celu pozbawienia Państwa Polskiego niepodległego bytu”. W związku z tym zostali skazani na kary od 7 do 5 lat więzienia, złągodzone potem na podstawie amnestii z 22 listopada 1952 r. na kary od 4 lat i 8 miesięcy do 3 lat i 4 miesięcy⁵⁴.

Należy nadmienić, że dawniejsza przynależność do organizacji hitlerowskich lub służba w wojsku formalnie nie stanowiły bezpośredniej przyczyny aresztowania czy zatrzymania, ale tylko dodatkowo wzmacniały decyzje, gdy w przekonaniu UB występowały już inne powody do represji.

Warto też dodać, że szczególnie istotne dla aparatu przemocy było wyłowienie i zatrzymanie tzw. (w jego w żargonie) „wodzirejów”, czyli osób cieszących się specjalnym poważaniem wśród okolicznej ludności, co zawsze w sprawozdaniach odpowiednio akcentowano („z obowiązków wobec Państwa nie wywiązywał się, przez to hamował i innych rolników gdyż posiadał wpływ na gromadę, gdzie inni rolnicy brali przykład, którego to uważali za najmondrzejszego [!] i bogatego, że to co on robi, to wie doskonale i z niego brała przykład cała gromada” bądź „którego to ludność autochtoniczna uważa za swego ojca czy też opiekuna”); istotne było także pochodzenie społeczne, zaliczenie do grupy „byłych” lub aktualnych kułaków („w okresie hitleryzmu posiadał majątek ziemski, wśród autochtonów cieszy się poważaniem”).

Wypływają także sprawy, które wskazywały na wcześniejszą próbę wymuszenia na społeczności wiejskiej donosu: „W toku przeprowadzonej sprawy podani świadkowie bronili go, wypierając się własnoręcznych podpisów złożonych na zbiorowym liście do Redakcji »Gromada«”.

Niestety, tylko w przypadku sześciu powiatów – w tym trzech, gdzie aresztowania wystąpiły na większą skalę (Olsztyn/Barczewo, Mrągowo i Ostróda) – podano w przedstawianym dokumencie daty aresztowań lub zatrzymań. Dysponujemy danymi 112 osób, a więc dotyczącymi 41 procent wszystkich aresztowanych i zatrzymanych (w przypadku powiatu mrągowskiego podano daty odnoszące się wyłącznie do krótkotrwałych zatrzymań, znamy jedynie trzy terminy aresztowań). Na okres od rozpoczęcia akcji, 20 września, do końca tego miesiąca przypada 15 osób (w zdecydowanej większości są to aresztowani w powiecie ostródzkim; odnajdujemy tam nawet jedną osobę zatrzymaną przed

⁵⁴ Należy nadmienić, że w 2002 r. Barbara Piwnik minister sprawiedliwości i prokurator generalny założyła kasację od tego wyroku, zarzucając Wojskowemu Sądowi Rejonowemu rażące złamanie przepisów postępowania karnego przy wydaniu wyroków oraz to, że „uzasadnienie wyroku nie daje żadnej podstawy do przyjęcia, że oskarżeni weszli w porozumienie mające na celu pozbawienie Państwa Polskiego niepodległego bytu”, całość sprawy zob. IPN OI, 8/2611 i IPN OI, 8/2612. Natomiast w 2003 r. Sąd Okręgowy w Olsztynie w II Wydziale Karnym oddalił wniosek o odszkodowanie jednego z represjonowanych, gdyż został złożony na postawie art. 8 ust. 1 ustawy z dnia 23 II 1991 r. o uznaniu za nieważne orzeczeń wydanych wobec osób represjonowanych na rzecz niepodległego bytu Państwa Polskiego.

20 września), na okres od 1 do 10 października – 52 osoby, wreszcie począwszy od 11 października do dnia wyborów (w praktyce ostatnie aresztowania/zatrzymania miały miejsce 20 października) – 45 osób. Tak więc, areszty w pierwszej i drugiej dekadach października rozłożyły się podobnie, z tym że w ostatnim okresie wyraźnie zaznaczają się fale zatrzymań: w powiecie olsztyńskim – 17 października, a w mrągowskim – 15 tegoż miesiąca. W Kętrzynie wyróżniają się dwie daty: 2 i 20/21 października 1952 r. Zakończenie ostatnich zatrzymań 21 października potwierdza tezę, z którą zresztą UB się nie krył, że chodziło wyłącznie o działania zastraszające. Wiadomości o tym powinny były rozejść się jeszcze przed wyborami. Warto zaznaczyć, że wszystkich zatrzymanych (chyba z wyjątkiem jednego, choć może to być tylko błąd maszynowy), którzy nie otrzymali sankcji prokuratorskiej, wypuszczono w takim terminie, aby mogli – co zapewne niemal wszyscy uczynili – wziąć udział w akcie obywatelskiego posłuszeństwa. Należy jednak zauważyć, że w dokumencie znajduje się także i taki zapis: „w/w zatrzymano profilaktycznie na 48 godz., przesłuchano i ostrzeżono, jednakowoż w głosowaniu udziału nie brała”.

Warto podkreślić, że dane, które przesłano do Warszawy, są różne od tego, co napłynęło z powiatów. Z jednej strony wynikało to z płynnej sytuacji – niektórzy z aresztowanych zostali już zwolnieni. Różnice mogły powstać także na skutek zwykłej niestaranności w prowadzeniu dokumentacji zarówno przez wojewódzki, jak i przez powiatowe urzędy bezpieczeństwa publicznego.

I tak, z powiatu olsztyńskiego informowano o zatrzymaniu w ramach akcji „A” aż 56 osób, natomiast w wykazie sporządzonym przez Sekcję III Wydziału V WUBP w Olsztynie, wymieniono z nazwiska 15 aresztowanych i 28 zatrzymanych czasowo, a więc razem 43 osoby⁵⁵. Dość niejasne i, jak zwykle, niegramatycznie sporządzone sprawozdanie PUBP w Giżycku informowało: „W okresie akcji »A« zostało wytypowanych 17-cie spraw do realizacji i zostało zrealizowane 17 spraw, z tego uzyskano sankcję na 8 osób, pozatym zostały oddane pod Sąd 8 osób, profilaktycznie zostało zatrzymanych 10 osób, które to po odpowiednio przeprowadzonych rozmowach zostali zwolnieni” – zaś prezentowane sprawozdanie WUBP donosiło o aresztowaniu 17 osób z tego powiatu i uzyskaniu sankcji wobec siedmiu⁵⁶. Z kolei Mrągowo pisało o 47 aresztowaniach, w tym mieściło się 35 zatrzymań profilaktycznych, oraz dodatkowo o 53 przesłuchaniach profilaktycznych i odróżnianych od nich 42 rozmowach profilaktycznych, na-

⁵⁵ IPN Bi, 084/236, k. 61, Analiza pracy po zagadnieniu autochtonicznym za okres 1952 roku, PUBP Olsztyn, 23 XII 1952.

⁵⁶ IPN Bi, 087/160, s. 40, 41, Sprawozdanie do referowania zagadnienia autochtonicznego na odprawie w dniu 27 XII 1952, Giżycko, 23 XII 1952.

tomiast nasz wykaz mówi o 38 aresztowanych, wobec których już otrzymano sankcje oraz 34 aresztowanych krótkoterminowo⁵⁷. Nidzica raportowała o siedmiu aresztach, natomiast WUBP odnotował ich dziewięć (w tym sześć osób, które otrzymały już sankcje)⁵⁸. Ostróda podała inne dane: 19 aresztowanych oraz 24 osoby, z którymi odbyto rozmowy profilaktyczne, zaś wykaz WUBP zawierał w odniesieniu do tego powiatu nazwiska 21 osób, w tym 17, które otrzymały sankcje⁵⁹. Pisz przytoczył dane zaledwie czterech aresztowanych, a WUBP notował siedem nazwisk z tego terenu⁶⁰. Sprawozdanie PUBP w Szczytnie zawiera tylko 26 osób, ujętych „w akcji represyjnej w okresie przedwyborczym, którzy zostali aresztowani i po 48 godzinach zwolnieni, za namawianie innych osób, ażeby nie brali udziału w wyborach oraz za rewizjonistyczną wrogą działalność”, natomiast przedstawiany wykaz Sekcji III Wydziału V podaje 38 nazwisk, w tym osiem z sankcją prokuratorską⁶¹. Wreszcie z Węgorzewa doniesiono o zatrzymaniu 17 osób, a WUBP doliczył się zaledwie 11, z których trzy otrzymały sankcję⁶². Zgadzały się za to dane w powiatu biskupieckim: 22 aresztowanych, z tego siedem osób skierowanych do sądu⁶³.

Tak więc, według zachowanych sprawozdań PUBP skala represji była jeszcze większa, niż sugeruje to sprawozdanie Sekcji III Wydziału V WUBP w Olsztynie. Zauważmy też, że tylko pojedyncze powiaty wspomniały o przesłuchaniach i rozmowach profilaktycznych, zaś WUBP w ogóle się tym nie zajmował.

Ostatecznie – co dawało się całkowicie przewidzieć – z poszczególnych powiatów napłynęły sprawozdania podkreślające słuszność podjętych decyzji i osiągnięty sukces: „Akcja »A« w dużym stopniu pomogła nam w zachowaniu [!] wrogiej działalności na terenie pow. Giżycko a więc po przeprowadzonych aresztowaniach ucichła wroga propaganda rewizjonistyczna, zmniejszył się stan osób, które pisali prośby o wyjazd za Odrę itp. – Areszty na niektórych gminach znacznie poprawiły sytuację ekonomiczno-polityczną na danej gminie lub gromadzie, były wypowiedzi, że po aresztowaniu wodzireja chłopi danej gromady wywodzący się z ludności autochtonicznej sami wyrażali chęć założenia Spółdzielni Produkcyjnej. Jeżeli chodzi o efekt polityczny to uderzenia były celne i gdzie w dużym stopniu przecięły wrogą działalność jak szeptanie wrogiej

⁵⁷ IPN Bi, 084/247, k. 117, 118, Sprawozdanie miesięczne PUBP w Mrągowie za 1 X–31 X 1952.

⁵⁸ IPN Bi, 087/157, s. 27, Sprawozdanie z pracy po zagadnieniu autochtonicznym za rok 1952, Nidzica 27 XII 1952.

⁵⁹ IPN Bi, 087/160, s. 12, Sprawozdanie z zrealizowanych spraw po zagadnieniu autochtonicznym w roku 1952, Ostróda 11 II 1953.

⁶⁰ IPN Bi, 087/149/2, s. 16, PUBP w Pisz do Naczelnika Wydziału V WUBP w Olsztynie, 26 XII 1952.

⁶¹ IPN Bi, 087/153/2, s. 14, PUBP w Szczytnie do Naczelnika Wydziału V WUBP w Olsztynie, 11 III 1953.

⁶² IPN Bi, 087/151/2, s. 5, PUBP w Węgorzewie do Naczelnika Wydziału V WUBP w Olsztynie, 26 XII 1952.

⁶³ IPN Bi, 084/201, k. 144, Sprawozdanie miesięczne PUBP w Biskupcu za październik 1952.

działalności [!], słuchanie zbiorowych audycji z niemiec zachodnich [!] i inne wrogie wystąpienia w akcjach prowadzonych przez Rząd i Partię. Poza tym te areszty dokonane w akcji »A« dodatkowo wpłynęły na obowiązkowe dostawy dla Państwa i te gminy, które słabo się wywiązały to po zlikwidowaniu wroga, tego głównego inspiratora, wodzireja, który hamował wszystkie akcje prowadzone w tej gminie czy gromadzie, te gminy stanęły na pierwszym miejscu w powiecie. Poza tym w okresie poboru rocznika 1932 do Wojska Polskiego autochtoni zaczęli odmawiać przyjęcia kart wydawanych przez Komisję Poborową i tu po aresztowaniu głównego wodzireja, który to był świadkiem Jechowy [!] i oddanie go przed sąd, dalsza ta akcja przeszła zadawalająco⁶⁴.

Z kolei Nidzica raportowała: „Akcja »A« poprzez wymienione powyżej areszty odbiła się echem na całym terenie powiatu, pomogło w tym, że z pośród ludności autochtonicznej nie zanotowano odmowy w głosowaniu, za wyjątkiem jednostek⁶⁵. Węgorzewo także osiągnęło wyznaczone cele: „Na skutek przeprowadzonych tych przedsięwzięć wśród ludności miejscowego pochodzenia odnieśliśmy porządane [!] rezultaty co uwidacznia się w tym, że prawie wszyscy autochtoni poszli na głosowanie z wyjątkiem siedem osób⁶⁶.”

Szczytno oceniło tę sprawę podobnie: „Analizując zastosowane represje przez tutejszy Urząd do elementu występującego wrogo w okresie przedwyborczym, wpłynęły one dodatkowo na elementy wrogie, jako przykład jest gromada Miętkie, Gm. Rańsk, gdzie ludność autochtoniczna była zdecydowanie oporną we wszystkich akcjach, to w dniu wyborów wszyscy autochtoni wzięli udział w głosowaniu przyjeżdżając zespołowo z transparentami i śpiewem. – Na terenie gminy Świętajno, również wpłynęły dodatkowo areszty profilaktyczne i przesłuchania w stosunku do wrogiego elementu autochtonicznego, jak podaje inf. »Kurt« to autochtoni także samo opowiadają, że niema co dalej się państwu sprzeciwiać, ponieważ głową muru nie przebijemy ale lepiej wykonywać to, co państwo nakazuje. – Inf. »Orłowski« podaje, że w rozmowie z autochtonem z miasta Szczytna, ta wypowiadała się, że lepiej o wyborach nie mówić, bo można być aresztowanym⁶⁷. PUBP z dumą opowiadał o sytuacjach, które dzisiaj wyglądają komicznie, choć dla ich uczestników musiały stanowić przeżycie traumatyczne: „W gromadzie Faryny gm. Rozogi kilka dni przed wyborami ludność

⁶⁴ IPN Bi, 087/160, s. 40, 41, Sprawozdanie do referowania zagadnienia autochtonicznego na odprawie w dniu 27 XII 1952, Giżycko, 23 XII 1952.

⁶⁵ IPN Bi, 087/157, s. 27, Sprawozdanie z pracy po zagadnieniu autochtonicznym za rok 1952, Nidzica 27 XII 1952.

⁶⁶ IPN Bi, 084/196, k. 163, Sprawozdanie PUBP w Węgorzewie za miesiąc listopad 1952; IPN Bi, 087/151/2, s. 5, PUBP w Węgorzewie do Naczelnika Wydziału V WUBP w Olsztynie, 26 XII 1952.

⁶⁷ IPN Bi, 084/189, k. 139, 140, Sprawozdanie PUBP w Szczytnie za miesiąc październik 1952.

autochtoniczna w ilości trzy osoby, nie mając innych wykrętów, by nie iść do głosowania, pokładli się do łóżek puszczać wersję, że panuje epidemia tyfusu, przez co niewpószczali [!] do mieszkań aktywistów i agitatorów. Po stwierdzeniu przez lekarza okazało się, że nie byli oni chorzy na tyfus a jedynie uchylali się od głosowania, zostali przywiezieni do Szpitala i głosowali w Szpitalu”⁶⁸.

Nie tylko areszty, ale i „rozmowy profilaktyczne” przynosiły dobre rezultaty: „Przeprowadzone rozmowy dały wynik pozytywny i tak nprz.: przeprowadzono rozmowę z ob. Szeinerterem Hermanem, miejscowego pochodzenia, – – oświadczył, że nie jest wrogiem Polski Ludowej, że zmobilizuje całą gromadę i pójdzie manifestacyjnie do wyborów, co też to uczynił i gromada Mycyny do której mieliśmy zastrzeżenie, głosowała w 100%. Tak i wiele innych rozmów było trafnych, gdzie bardzo skutecznie podziało to, a co jest wynikiem, że wybory na powiecie Ostróda osiągnęliśmy w 96%”⁶⁹.

Własną wykładnię stosowanych represji podało Barczewo. Oprócz zwyczajowych informacji o celowości zastosowanych represji i osiągniętych przez to celach, zauważono: „W czasie przeprowadzonych przesłuchań świadków i podejrzanych, starano się wyjaśnić, że zostali zatrzymani nie jako autochtoni, ale dlatego, że przejawiają rewizjonistyczny stosunek do tych ziem”⁷⁰.

Tylko z powiatu piskiego napłynęła samokrytyka: „Podczas przebiegu akcji „»A« tut. Urząd nie był przygotowany” i choć *ad hoc* na podstawie posiadanych dokumentów, zawierających informacje o odmowach uczestnictwa w rozmaitych akcjach, począwszy od Apelu Sztokholmskiego, skończywszy oczywiście na ankietyzacji i paszportyzacji, wyselekcjonowano grupę mieszkańców, to „osoby te po uzyskaniu raportu o zatwierdzenie wniosku na areszt, zostały nie zawiedzione [!], w związku z tym wymienione osoby zostały zwolnione po 24 godzinach”. Ratowano sytuację, wzywając jeszcze grono osób na rozmowy ostrzegawcze⁷¹.

Ostatecznie, po zebraniu sprawozdań z powiatów, Szef WUBP raportował do Warszawy: „Podstawową cechą okresu sprawozdawczego było przygotowanie i przebieg wyborów. – – W początkach okresu sprawozdawczego spotkaliśmy się z poważną aktywizacją wroga, z rozchulaniem [!] się wrogich grup i elementów. Najbardziej zagrożonym odcinkiem walki klasowej były tereny zamieszkałe przez ludność autochtoniczną jak: Mrągowo, Barczewo, Szczytno. Zaktywizowana praca partii i jej dźwigni oraz praca represyjna naszego aparatu po-

⁶⁸ IPN Bi, 084/189, k. 139, Sprawozdanie PUBP w Szczytnie za miesiąc październik 1952.

⁶⁹ IPN Bi, 084/165, k. 103, Sprawozdanie PUBP Ostróda za okres od 1 X do 1 XI 1952.

⁷⁰ IPN Bi, 084/236, k. 61, Analiza pracy po zagadnieniu autochtonicznym za okres 1952 roku, PUBP Olsztyn, 23 XII 1952; IPN Bi, 087/149/2, s. 16, PUBP w Piszku do Naczelnika Wydziału V WUBP w Olsztynie, 26 XII 1952.

⁷¹ IPN Bi, 087/149/2, s. 16, PUBP w Piszku do Naczelnika Wydziału V WUBP w Olsztynie, 26 XII 1952.

ważnie sparaliżowały wroga. Świadczyć może o tym fakt, że w ostatnich dniach przed wyborami notowaliśmy bardzo mało faktów wrogiej działalności. Dzień 26.X.1952 r. miał przebieg imponujący, ludność miast a przede wszystkim wsi, w sposób kolektywny brała udział w głosowaniu. 99% wyborców oficjalnie głosowało wyrażając zaufanie do władzy ludowej. Było kilka faktów prowokacyjnego kreślenia a nawet podarcia kart wyborczych. O sile i celowości uderzenia naszego aparatu w okresie przedwyborczym świadczy fakt, że w okresie powyborczym nie notujemy wystąpień rewizjonistycznych, inne formy wrogiej działalności też poważnie zmniejszyły się. – Reagując na różnego rodzaju przejawy wrogiej działalności, w miesiącu październiku objęliśmy represjami 983 osób, z tego sankcją Prokuratora aresztowano 316 osób⁷². Dodajmy, że według oficjalnych danych wybory zakończyły się bezapelacyjnym zwycięstwem kandydatów Frontu Narodowego. W województwie olsztyńskim, podzielonym na dwa okręgi wyborcze, uzyskano następujące wyniki: w pierwszym z nich, okręgu wyborczym Olsztyn, gdzie uprawnione do głosowania były 254 852 osoby, oddano 240 882 głosy, co określiło frekwencję wyborczą na poziomie 94,55 procent, a Front Narodowy zwyciężył z poparciem 99,9 procent. Z kolei w okręgu wyborczym Kętrzyn poszło jeszcze lepiej: uprawnionych do głosowania było 189 725 osób, oddano 183 930 głosów, więc frekwencja została określona na poziomie 96,9 procent uprawnionych do głosowania. I tu także zwyciężyli kandydaci Frontu Narodowego, otrzymując również 99,9 procent ważnych głosów. Frekwencję w całym kraju miała wynieść ponad 95 procent⁷³.

Ale, oczywiście, nic nie jest dane wiecznie, stąd już w listopadzie 1952 r. ton sprawozdania Franciszka Szlachcica był nieco odmienny: „Po wyborach do sejmu PRL dało się zauważyć zahamowanie wrogiej działalności, przede wszystkim propagandy wrogiej, antyrządowej, prowiojennej czy antyspółdzielczej. Jednak z końcem miesiąca sprawozdawczego wrogie elementy zaczęły podnosić łeb a przede wszystkim elementy rewizjonistyczne. Zanotowaliśmy kilka faktów prowokacyjnego używania języka niemieckiego, noszenia części umundurowania wermachtu. Podstawową przyczyną powolnego, lecz systematycznego zaktywizowania się wroga było słabe reagowanie naszego aparatu. – Wy-

⁷² IPN Bi, 084/8, k. 123, Sprawozdanie Szefa WUBP w Olsztynie za okres od 1 XI do 31 XII 1952. W 1952 r. w województwie olsztyńskim aresztowano 1190 osób. Dla przykładu: Andrzej Zaćmiński ustalił, w będącym jego polem badań województwie bydgoskim, liczbę 153 aresztowanych w ramach akcji przedwyborczej; niektórym spośród nich przypisano przestępstwo z art. 22 małego kodeksu karnego, natomiast w przypadku innych osób, niewątpliwie znajdujących się już wcześniej w polu obserwacji UB, postawiono inne zarzuty, np. posiadanie broni, przynależność do nielegalnych organizacji, przestępstwa gospodarcze – idem, op. cit., s. 67, p. 30.

⁷³ Życie Olsztyńskie, 1952, z 30 X; A. L. Sowa, *Historia polityczna Polski 1944–1991*, Kraków 2011, s. 181.

żej wspominałem, że rewizjoniści zaczęli się aktywizować. W tej chwili zagrożonymi terenami są autochtoniczne tereny pow. Szczytno, Mikołajki pow. Mrągowo, Bartąg i Butryny pow. Barczewo. Ze środowisk autochtonicznych zanotowaliśmy szereg wypowiedzi wrogich na temat przebiegu wyborów, że głosowanie było pod przymusem, gorzej jak przed wojną itp.⁷⁴ Jednak już z perspektywy 1953 r., chcąc podkreślić rosnący rewizjonizm, oceny powodzenia akcji „A” w powiecie szczycieńskim i jego poszczególnych gminach nie były już tak optymistyczne. Przykładowo napisano, że w gminie Lipowiec, gdzie mieszkało 2745 osób, z czego 35% to Mazurzy, a więc około 960 mieszkańców, do wyborów nie przystąpiło 320 osób⁷⁵, zaś o całym powiecie raportowano: „W czasie akcji wyborczej do sejmiku również część nie wzięła udziału w wyborach”⁷⁶.

Osobną kwestią jest wiarygodność zarzutów, stawianych zatrzymanym i aresztowanym, rozpatrywana w świetle ówczesnej praktyki. Z dużym prawdopodobieństwem można założyć, że niechętnie wyborcom opinie, rozmowy i wreszcie zapowiedzi nieuczestniczenia w nich czy też powielanie różnych plotek, zdarzały się często. Zapewne padały stwierdzenia, że udział w akcie głosowania jest formą akceptacji polskiego panowania nad Ziemią Zachodnią i Północną oraz zgodą na uznanie obywatelstwa polskiego. Dokumenty wytworzone przez UB pełne są także zarejestrowanych skarg, utyskiwań i protestów przeciwko tworzeniu spółdzielni, a zwłaszcza kontyngentom dostaw; występowały one również ze strony interesującej nas grupy niemieckiej. Oczywiście niezwykle trudno odnieść się do poszczególnych incydentów. Odnaleziono dodatkowo w innych aktach opisy wydarzeń, które sprowadziły na poszczególne osoby represje, odbiegają niekiedy znacznie od tego, co zawarte jest w prezentowanym wykazie, sporządzonym przez Sekcję III Wydziału V WUPB w Olsztynie.

Przykładem niech będą próby zebrania dowodów na istnienie grup konspiracyjnych, skierowanych przeciwko państwu polskiemu i mających za zadanie przywrócenie niemieckiego panowania na Ziemiach Północnych. W przedstawionym materiale, o czym już wspomniano, znajdujemy informacje o powiatach ostródzkim, szczycieńskim (kryptonim „Zakładnicy”) i kętrzyńskim. Działania UB zmie-

⁷⁴ IPN Bi, 084/8, k. 108, 110, Sprawozdanie Szefa WUPB w Olsztynie za okres od 1 XI do 1 XII 1952. Niewątpliwie zbieżne było to z pismem z 30 X 1952 r. ministra BP Stanisława Radkiewicza, który proroczy przewidywał, że „pobity w kampanii wyborczej wróg zechce osłabić to wielkie zwycięstwo całego narodu przez wzmożenie swej działalności dywersyjnej, sabotażowej” – *Pismo ministra BP Stanisława Radkiewicza z 30 października 1952 r. do szefów WUPB w sprawie najważniejszych zadań po wyborach do sejmiku*, w: *Aparat bezpieczeństwa w Polsce w latach 1950–1952*, s. 235.

⁷⁵ IPN Bi, 087/153/3, s. 19, 21, PUBP w Szczytnie. Analiza posiadanych materiałów na terenie gm. Lipowiec, 12 IX 1953.

⁷⁶ IPN Bi, 087/153/3, s. 7, 8, PUBP w Szczytnie. Analiza posiadanych materiałów na terenie gminy Kołbuły, Szczytno 21 IX 1953.

rzające do udowodnienia istnienia tych organizacji zakończyły się niepowodzeniem. Niewiele wiemy także o dalszych losach tych, którzy otrzymali sankcje prokuratorskie. W pojedynczych przypadkach ich nazwiska pojawiają się także później w dokumentach służby bezpieczeństwa, ale zwykle po aresztowaniu i uzyskaniu sankcji prokuratorskiej organa te traciły zainteresowanie nimi. Niektóre z tych osób niewątpliwie stanęły przed Komisjami Specjalnymi do Walki z Nadużyciami i Szkodnictwem Gospodarczym i zostały przez nie skazane.

W jednym tylko przypadku – Ernsta Libudy, z powiatu nidzickiego – jest możliwość, za sprawą napisanych przez niego wspomnień⁷⁷, prześledzenia bliżej jego losów i, co prawda w ograniczonym zakresie, skonfrontowania ich z materiałami urzędu bezpieczeństwa. Urodzony w 1925 r. (a nie jak podaje prezentowany dokument w 1927 r.) w Jabłonce, pow. nidzicki, pochodził z rodziny posiadającej 12-hektarowe gospodarstwo, jego ojciec był także właścicielem niewielkiej, jak można sadzić z opublikowanego zdjęcia, kuźni⁷⁸.

Ernst Libuda był zawodowym żołnierzem, podoficerem, wcześniej członkiem Hitlerjugend, kadetem w szkole wojskowej. Ranny na początku 1945 r. w walkach na północy Prus Wschodnich został ewakuowany do północnych Niemiec, tam dostał się do krótkotrwałej niewoli angielskiej. Wraz z rodzicami, których odnalazł w okolicach Magdeburga, w grudniu 1947 r. wrócił na Mazury. Według jego opowieści, w polskim biurze repatriacyjnym zapewniono go, że Niemcy w Polsce otrzymają prawa do specjalnej opieki duszpasterskiej, używania publicznie języka niemieckiego, a nawet własnego szkolnictwa⁷⁹. Choć ich rodzinne gospodarstwo oraz kuźnia były już przekazane rodzinie ukraińskiej, Libudowie otrzymali je z powrotem. Ernst Libuda zaczął także uczyć się języka polskiego.

Wspominał, że wolny czas spędzał często w gronie niemieckich sąsiadów (w Jabłonce według jego opinii w 1950 r. zamieszkiwało 108 Niemców, 40 Polaków i 22 Ukraińców), śpiewając niemieckie ludowe i wojskowe piosenki, choć wiadano o zakazie używania języka niemieckiego; na początku lat pięćdziesiątych zaczął pracę jako robotnik leśny. Istotne zmiany w stosunku do ludności niemieckiej zaznaczyły się według niego w roku 1951. Wpłynęło na to: wprowadzenie kolektywizacji, pogorszenie sytuacji gospodarczej odczuwanej w życiu codziennym wsi, ale także ostrzejsze, niż miało to miejsce wcześniej, podejście do wszel-

⁷⁷ E. Libuda, *Heimkehr 1947*, Neidenburger Heimatbrief (dalej: NH), 1985, nr 85 (Weihnachten), ss. 29–34; *Heimkehr 1947*. 2. Teil, NH, 1986, nr 86 (Pfingsten), ss. 35–41; *Heimkehr 1947*. 3. Teil, NH, 1986, nr 87 (Weihnachten), s. 13, 14; *Heimkehr 1947*. 4. Teil, NH, 1987, nr 88 (Pfingsten), ss. 38–47; *Heimkehr 1947*. Letzter Teil, NH, 1987, nr 89 (Weihnachten), ss. 18–25.

⁷⁸ E. Libuda, *Heimkehr 1947*. 2. Teil, s. 36.

⁷⁹ E. Libuda, *Heimkehr 1947*, s. 29, 30.

kich objawów kultury i obyczajów określanych jako „niemieckie”. Ernst Libuda przyznawał, że niejednokrotnie prowadzono „nieodpowiednie rozmowy”, szczególnie przy głównym dostępnym środku rozrywki – alkoholu. „Przy tym rozwiązywał się język, a to, co zostało powiedziane, pograżyło wielu”⁸⁰, choć nie opisał, o czym konkretnie rozmawiał ze znajomymi; chyba także nie spodziewał się, że jest wśród nich agent UB „Fryc”. Tymczasem wczesnym latem 1952 r. PUBP w Nidzicy mógł już raportować: „W ostatnim czasie uzyskano od inf. »Fryc«, że na terenie Jabłonki gm. Napiwoda, pow. Nidzica zamieszkuje autochton Libuda Ernest, który służył w wojsku niemieckim w artylerii i brał udział w wojnie na froncie wschodnim, gdzie dostał się do niewoli Radzieckiej [!]. Wrogo ustosunkowany do obecnej rzeczywistości. Do w/w – jak podaje inf. »Fryc« schodzi się wieczorami młodzież autochtoniczna, gdzie mają omawiać tajne sprawy, lecz jakie dotychczas nie ustalono, ze względu na to, że inf. »Fryc« nie był obecny przy omawianiu tychże spraw u Libudy. Jak podaje inf. »Fryc« Libuda w rozmowie z nim powiedział jemu, że na terenie powiatu Nidzica znajdują się »partyzanci« w lesie i dodał, że skoro są już »partyzanci«, niedługo będzie wojna. Libuda pracuje w lesie i często wieczorami wychodzi jak – jak mówi do informatora – na spacer do lasu, lecz co faktycznie tam robi, nie posiadamy danych. Na zapytanie informatora Libuda powiedział mu, że »partyzanci« mają broń i niech on nie martwi się, skąd oni mają broń, bo broni tutaj jest tyle, że w parę lat tego nie zbierze i dodał, że gdy inf. »Fryc« wykaże się, iż jest antykomunistą, to również otrzyma broń. W tej samej rozmowie z informatorem na temat »partyzantów« Libuda powiedział, że gdy będzie wojna bliska, to my nie będziemy tacy głupi jak w Korei a będziemy walczyć razem z »partyzantami« przy pomocy Ameryki i wojnę tą wygramy, gdyż nie na próżno Ameryka tworzy nową armię hitlerowską, lecz po to by jak najprędzej zwalczyć komunizm, bo »Rosja« wszystko zabiera, a w Polsce robi się głód. Na podstawie powyższych danych zachodzi podejrzenie, że na terenie gromady Jabłonka istnieje organizacja nielegalna wśród autochtonów, do której należy również Libuda. W związku z tym został nakreślony plan operacyjnych przedsięwzięć, zmierzających do potwierdzenia posiadanych materiałów i ustalenia konkretnej działalności Libudy»⁸¹.

Sprawę „schodzenia się” autochtonów u Libudy wyjaśnia korespondencja ks. Ottona Wittenberga z Pasymia, który w pierwszym kwartale 1952 r. zwrócił się do Prezydium Powiatowej Rady Narodowej w Nidzicy o zgodę na otwarcie w jego domu placówki Kościoła Ewangelicko-Augsburskiego w Jabłonce, co

⁸⁰ E. Libuda, *Heimkehr 1947*. 4. Teil, s. 40, 41.

⁸¹ IPN Bi, 084/107, k. 212, Sprawozdanie z pracy Sekcji III Wydziału V WUBP w Olsztynie za miesiąc czerwiec 1952.

wiązało się również z próbą przeciwdziałania organizowaniu tam swojej kaplicy przez Kościół Metodystyczny. Należy dodać, że referent wyznaniowy do prośby nie miał czasu się ustosunkować, gdyż właśnie „skupił się na obserwacji nabożeństw metodystów w tut. gromadzie”⁸². Tylko w formie spekulatywnej można natomiast zastanowić się, ile prawdy mogło być w doniesieniach agenta „Fryca” o opowieściach Libudy, w końcu doświadczonego zawodowego wojskowego, o „partyzantach” w okolicznych lasach, choć niewątpliwie tematy wybuchu nowej wojny i upadku komunizmu oraz przyszłości byłych Prus Wschodnich musiały być poruszane w rozmowach koleżeńskich.

Niemniej od razu założono wobec Libudy sprawę „agenturalno-kontrolną” o kryptonimie „Organizator”, ale nie czekano na jej przeprowadzenie, tylko korzystając z akcji „A”, aresztowano go, a potrzebne urzędowi informacje zamierzano wydobyc w trakcie śledztwa⁸³.

Ernst Libuda został aresztowany 18 października 1952 r. „W godzinach porannych przed moim domem rodzinnym zatrzymał się samochód osobowy, z którego wysiadło dwóch mężczyzn. Wbrew ówczesnej modzie męskiej mężczyźni ci mieli na sobie płaszcze i kapelusze. Na wzór Sherlocka Holmesa ręce trzymali głęboko w kieszeniach płaszczy. Od razu wiedziałem, jakiego rodzaju czeka mnie wizyta. Po ustaleniu moich personaliów oświadczyli, że jestem aresztowany i przy próbie ucieczki natychmiast będą strzelać”. W czasie rewizji znaleziono na poddaszu wydawnictwa przeznaczone dla Hitlerjugend, we wspomnieniach wyznał, że posiadał i inne rzeczy, których nie znaleziono, a mogłyby przynieść mu kłopoty: „W szufladzie stołu znajdowały się przedmioty, które pograżyłyby mnie z całą pewnością”⁸⁴.

Najpierw przesłuchiwany był w Nidzicy, gdzie opowiedział, co później uznał za błąd, o swoich wojennych przeżyciach; przesłuchujący koniecznie chcieli się dowiedzieć, czy aby nie służył w Waffen SS. Późniejsze przesłuchania koncentrowały się na wydobyciu od Libudy oświadczenia, że został celowo przysłany w 1947 r. do Polski, aby przygotować – w jaki sposób tego nie dookreślono – „powrót Niemiec na ziemie zachodnie”. Złożono mu także propozycję natychmiastowego zwolnienia w zamian za podjęcie współpracy z UB; z podobną sprawą zwrócono się do niego jeszcze raz, latem 1953 r. Przyznał, że był źle traktowany, ale nie opisał tego, zauważył przy tym, iż z niektórymi współwięź-

⁸² Archiwum Państwowe w Olsztynie, 444/Wydział ds. Wyznań/7, k. 226, Prezydium Powiatowej Rady Narodowej w Nidzicy. Sprawozdanie za I kwartał 1952.

⁸³ IPN Bi, 084/107, k. 244, Sprawozdanie z pracy Sekcji III Wydziału V WUBP w Olsztynie za miesiąc październik 1952.

⁸⁴ E. Libuda, *Heimkehr 1947*. 4. Teil, s. 41.

niami obchodzono się znacznie brutalniej. W czasie pobytu w siedzibie UB w Nidzicy spotkał się z jednym z innych aresztowanych w akcji „A”, który został po około trzech tygodniach zwolniony⁸⁵.

Tymczasem już w październiku 1952 r. olsztyńskie UB informowało Warszawę o tajnej organizacji w powiecie nidzickim oraz że choć „figurant sprawy aresztowany siedzi na sankcji, odnośnie organizacji podziemnej materiałów nie uzyskano”⁸⁶. W grudniu zapis brzmiał podobnie: „w gm. Napiwoda w Jabłonce ujawniono przy pomocy agentury inf. »Fryc« zbieranie się młodzieży autochtonicznej z całego terenu tej wsi, i innych gromad gminy Wały. Młodzież ta, jak podaje inf. »Fryc« organizowała się w tak zwanej organizacji C.I.C. [?] na czele tego stał główny figurant L.E., który został aresztowany, sprawa jego wróciła z Prokuratury Woj. do dalszego prowadzenia. Organizowanie młodzieży wspomnianej organizacji [!] nie udowodniono mu dotychczas”⁸⁷. Sama grupa, która zbierała się wcześniej u Libudy, znajdowała się natomiast pod bacznym nadzorem, gdyż „zaczepka jest na młodzież autochtoniczną w Wałach, która skupia się wokół ks. z pow. Szczytnowskiego, rzekomo w sekcji religijnej p.t. »Gotes-Kind« [!]. Młodzież ta poprzednio nachodziła się z skupiska aresztowanego Libudy Ernsta w Jabłonce a obecnie skupia się u Libudy kuzyna Kozietskigo w Wałach”⁸⁸.

W połowie stycznia 1953 r. Libuda został przeniesiony do więzienia w Olsztynie, które określił jako „wypełnione po brzegi”; w pojedynczej celi, gdzie został osadzony, przebywało już trzech więźniów. Przebywał na parterze wśród tzw. lżejszych przypadków, jednak niektórzy jego towarzysze w czasie przesłuchań byli katowani. Libuda stwierdził: „Jak się potem okazywało, nas autochtonów traktowano bardziej po ludzku”⁸⁹. W lutym otrzymał prawo do korespondencji. Jednak nie opisał, w jakim kierunku prowadzono przeciwko niemu śledztwo, czy podtrzymywano wcześniejsze oskarżenia. W końcu marca zapowiedziano, że zostaną wniesione przeciwko niemu zarzuty przez prokuraturę powiatową w Nidzicy. Odmówiono mu też prawa do obrońcy, Libuda postanowił więc bronić się sam⁹⁰.

Ostatecznie rozprawa odbyła się 14 kwietnia 1953 r., jako jedna z wielu tego dnia. „Na ile mogłem objąć wzrokiem długi korytarz, widziałem wielki

⁸⁵ Ibidem, s. 42.

⁸⁶ IPN Bi, 084/107, k. 244, Sprawozdanie z pracy Sekcji III Wydziału V WUBP w Olsztynie za miesiąc październik 1952.

⁸⁷ IPN Bi, 087/157, s. 26, Sprawozdanie z pracy po zagadnieniu autochtonicznym za rok 1952, Nidzica 27 XII 1952.

⁸⁸ IPN Bi, 087/157, s. 28, Sprawozdanie z pracy po zagadnieniu autochtonicznym za rok 1952, Nidzica 27 XII 1952.

⁸⁹ E. Libuda, *Heimkehr* 1947. 4. Teil, s. 44.

⁹⁰ Ibidem, s. 45.

łtów ludzi, siedzących na podłodze jeden przy drugim”. I dalej: „Późnym popołudniem zostałem także ja wezwany przed sędziowski stół przykryty zielonym sukniem. Siedziało za nim czterech mężczyzn ubranych po cywilnemu, za mną zaś stał uzbrojony milicjant. Ku mojemu wielkiemu zaskoczeniu panowie za stołem podzielili swoje oskarżenie przeciw mnie na dwie dziedziny, tak, że do zarzutu dotyczącego Odry i Nysy dodali jeszcze drugi punkt, a mianowicie rozpowszechnianie wiadomości, które mogłyby przynieść szkodę państwu polskiemu. – Chociaż odrzuciłem wszystkie oskarżenia, zostałem zapytany o moje ostatnie słowo. Przygotowując się tygodniami, wyłożyłem swoją własną obronę i zaobserwowałem, że cała czwórka, w której rękach była moja przyszłość, wsłuchiwała się z uwagą. – Jednak już po kilku minutach jeden z władców machnął ręką, dając znak, abym zakończył. – Co się stało? Czyżbym przekonał tę czwórkę, czy też sądzono, że mnie rozszyfrowano? Na odpowiedź musiałem czekać jeszcze wiele godzin. – Gdy wszyscy grzesznicy stanęli już przed panami sędziami, około północy zaczęło się ogłaszanie wyroków. – W tym celu wywoływano nas w dziesięcioosobowych grupach i prowadzono do sali obrad. Jako pierwsze ogłoszono nam, że wobec wyroków nie dopuszcza się żadnej rewizji. Wymierzono mi karę 18 miesięcy z równoczesnym ułaskawieniem, co oznaczało, że następnego dnia mogłem opuścić ten niegościnniej dom”⁹¹.

Libuda przytoczył także powszechnie panującą opinię, że władze nakazały łagodne traktowanie „autochtonów”, aby ułatwić ich inkorporację do społeczeństwa polskiego. Jednak, ewidentnie, stanął on nie przed sądem, a przed kompletem orzekającym Olsztyńskiej Delegatury Komisji Specjalnej do Walki z Nadużyciami i Szkodnictwem Gospodarczym. Świadczą o tym brak prawa do obrońcy, sam przebieg procesu, niepodjęcie w oskarżeniu kwestii prób oderwania Ziemi Zachodnich od Polski, skład zespołu orzekającego, a nawet niezwykle krótka droga (którą przebył pieszo) z więzienia do budynku, gdzie odbyła się rozprawa, komisja orzekała bowiem w tym czasie w budynku Wojewódzkiej Rady Narodowej⁹². Istotna jest wzmianka o amnestii, na mocy której Libuda został zwolniony z więzienia. Ponieważ aresztowano go 18 października 1952 r., zastosowano wobec niego przepis dotyczący amnestii z grudnia 1952 r., obejmującej przestępstwa popełnione przed 20 listopada 1952 r. Amnestia łagodziła wyroki do trzech lat o połowę, a Ernst Libuda w więzieniu przebywał już ponad pół roku (18 października 1952 – 14 kwietnia 1953), mógł więc wyjść na wolność⁹³.

⁹¹ Idem, *Heimkehr 1947*. Letzter Teil, s. 18, 19.

⁹² R. Tomkiewicz, *Olsztyńska Delegatura Komisji Specjalnej do Walki z Nadużyciami i Szkodnictwem Gospodarczym 1945–1954*, Olsztyn 1995, ss. 177–184.

⁹³ B. Łukaszewicz, *Wojskowy Sąd Rejonowy w Olsztynie 1946–1955. Szkice do monografii*, Olsztyn 2000, ss. 23–25.

W styczniu 1958 r. Ernst Libuda wyjechał do Niemiec Zachodnich. Osiedlił się w Kolonii, działał aktywnie w Ziomkostwie Nidziczian (Kreisgemeinschaft Neidenburg)⁹⁴.

Zasady wydania

Prezentowany tekst jest częścią III, zatytułowaną „Aresztowania i realizacje”, oraz fragmentem części IV, zatytułowanej „Charakterystyczne fakty i zmiany zaszele w poszczególnych obiektach i środowiskach”, sprawozdania Sekcji III Wydziału V Wojewódzkiego Urzędu Bezpieczeństwa w Olsztynie, kierowanej przez podporucznika Mariana Siwika, adresowanego do Naczelnika III Wydziału Departamentu V Ministerstwa Bezpieczeństwa Publicznego w Warszawie, za miesiąc październik 1952 r. Opuszczono pozostałe części sprawozdania: I Praca agencyjna, II Sprawy agenturalne, fragmenty części IV Kościół Ewangelicko-Augsburski, Świadkowie Jehowy, Stronnictwo Demokratyczne oraz V Pomoc dla Powiatowych Urzędów Bezpieczeństwa Publicznego.

Wprawdzie podstawowe źródło, z którego korzystałem, zachowało się w wersji oryginalnej, papierowej, ale część materiałów, zawierających interesujące mnie informacje pomocnicze, została wybrakowana. Zachowały się jedynie w formie otograficznej, przeznaczonej do złożenia w archiwum Służby Bezpieczeństwa (Wydział „C”). Jednak zazwyczaj nie fotografowano całości, a tylko te dokumenty, które uznawano za najważniejsze, choć nie znam wytycznych ani instrukcji przeprowadzania takich selekcji. Obecnie mikrofisz z dokumentami zostały zdigitalizowane. Ponieważ wymienione materiały nie mają numeracji kart, jako oznaczenie strony wpisywano numer wskazany przez program Adobe Reader, służący do przeglądania tych dokumentów. W przypadku pozostałych papierowych dokumentów posługiwano się tradycyjnym opisem, używając pojęcia karty (k.) lub zaznaczając jej brak (b. k.).

Zachowano oryginalną pisownię imion i nazwisk nawet w przypadkach, gdy wskazują one na ewidentne błędy ortograficzne i maszynowe. Niestaranność, z jaką przygotowano dokument, jest wręcz szokująca, nazwiska i imiona spisane są w formie, która mogła sugerować zanotowanie ich ze słuchu przez osobę nieznaną podstaw ortografii i gramatyki. A przypomnijmy, był to dokument wysłany do centrali, do Ministerstwa Bezpieczeństwa Publicznego (MBP). Część danych mogła zostać spisana nie z aktualnych dokumentów, ale w oparciu o ustne przekazy bądź z dawnych niemieckich materiałów, świadczą o tym podawane miejsca urodzeń, jak „Trujburg” czy „Godwengen”.

⁹⁴ E. Libuda, *Heimkehr* 1947, Letzber Teil, s. 24.

Zachowano również specyfikę dokumentu, pozostawiając większość błędów ortograficznych i gramatycznych, łącznie z użyciem dużych i małych liter. Te pierwsze konsekwentnie przyznawano takim rzeczownikom jak Partia, Sąd czy Więzienie, natomiast małe litery stosując przy słowach Niemiec czy Niemcy (choć przyznać należy, że pojawiają się także pisani w ten sposób Polacy). Ujednolicono natomiast skróty oraz interpunkcję.

Zmieniono także przypadkowo zapisaną kolejność wykazów, ustawiając powiaty w porządku alfabetycznym, natomiast w ich obrębie pozostawiono już oryginalną kolejność aresztowanych lub zatrzymanych osób.

Tam, gdzie było to możliwe, nazwy miejscowości podano w ich dzisiejszym brzmieniu, w oparciu o *Katalog miejscowości województwa warmińsko-mazurskiego*, Olsztyn 2000, wyd. przez Urząd Statystyczny w Olsztynie. Nie rozwiązywano skrótów uważanych za powszechnie znane. W przypisach do poszczególnych nazwisk, tam, gdzie było to możliwe, przytoczono, najczęściej *in extenso*, inne informacje zawarte na ich temat w dokumentach urzędów bezpieczeństwa.

IPN Bi, 084/107, Sprawozdania Sekcji III Wydziału V do Naczelnika III Wydziału Departamentu V. 1949–1952, k. 224–278, Sprawozdanie z pracy Sekcji III-ciej Wydz. V-go za m-c październik, Olsztyn, 5 listopada 1952.

III. Realizacje i aresztowania:

W związku z prowadzoną akcją „A” wśród elementów rewizjonistycznych i akcją przedwyborczą na terenie woj. olsztyńskiego po zagadnieniu autochtonicznym zostali aresztowani na poszczególnych PUBP wyżej wymienione osoby:

PUBP Barczewo⁹⁵

⁹⁵ Powiatowy Urząd Bezpieczeństwa Publicznego obejmujący powiat Olsztyn miał swoją siedzibę w Barczewie. IPN Bi, 087/156/2, s. 38, 39, październik 1952 r., wśród aresztowanych i zatrzymanych w związku z akcją „A” znajdują się jeszcze nazwiska: Albert Bauchrowicz, s. Jana, ur. 9 II 1930 r. w Dojtkach, gm. Gietrzwałd [prawd. Dajtki, nie należały jednak do gm. Gietrzwałd], wykształcenie powszechne, szofer, pracuje w Olsztynie, podaje narodowość niemiecką, obywatelstwo polskie, bezpartyjny, zatrzymany 11 X 1952 r. za śpiewanie „hitlerowskich piosenek”, zwolniony 18 X po podpisaniu oświadczenia; Rudolf Woronowski, s. Antoniego, zamieszkały w Sząbruku, posiada 21 ha, podaje narodowość niemiecką, obywatelstwo polskie, zatrzymany 16 X 1952 r. „za wrogą propagandę rewizjonistyczną”, zwolniony 20 X 1952 r., po podpisaniu oświadczenia; Franciszek Maluk, s. Franciszka, ur. 24 I 1880 r., zam. Wipsowo, wykształcenie 8 klas szkoły niemieckiej, posiada 10 ha, podaje narodowość niemiecką, obywatelstwo polskie, zatrzymany 4 X 1952 r. „za rozpowszechnianie kalendarzy o treści rewizjonistycznej, z uwagi na stary wiek i chorobę został zwolniony 7 X 1952 r.”; oraz dołączeni zapewne przez pomyłkę do listy zatrzymanych w akcji „A”, Polacy: Jan Zegar, zamieszkały Klebark Wielki, strażnik w PKS Olsztyn, zatrzymany 10 X 1952 r. „za wrogie wystąpienia p-ko aktywistom frontu narodowego”, zwolniony 13 X 1952 r.; Jadwiga Poważa, zamieszkała Wipsowo, pracownica umysłowa, Polka, zatrzymana 18 X 1952 r. „za rozsiewanie szkalującej propagandy dostojników państwowych”; IPN Bi, 084/232, k. 149, listopad 1952 r., „na terenie gm. Ramsowo ujawniono rozsiewanie wrogiej propagandy p-ko Związkowi

1. Orłowski August, s. Antoniego, ur. 18 X 1888 r., Brukwałd⁹⁶, gm. Klebark, pow. Olsztyn, pochodzenie chłopskie, rolnik posiada 29 ha, narodowość i obywatelstwo polskie, wykształcenie 8 klas szkoły niemieckiej, aresztowany dnia 2 X 1952 r. za rozsiewanie wrogiej propagandy⁹⁷.

2. Soffion Hugo, s. Augusta, ur. 25 II 1889 r., Nerwik, gm. Purda Wielka, pow. Olsztyn, pochodzenie chłopskie, zawód krawiec, bezpartyjny, wykształcenie 8 klas szkoły powszechnej, aresztowany dnia 3 X 1952 r. za rozsiewanie propagandy rewizjonistycznej⁹⁸.

3. Gierlicka Waleria, c. Józefa, ur. 3 V 1910 r., w Barczewie, pow. Olsztyn, zamieszkała Giławy, pochodzenie robotnicze, gospodyni księdza, narodowość i obywatelstwo polskie, bezpartyjna, wykształcenie 8 klas szkoły powszechnej, aresztowana za wrogą propagandę⁹⁹.

4. Suraj August, s. Augusta, ur. 18 XII 1914 r., w Jedzbarku, gm. Purda, pow. Olsztyn, pochodzenie chłopskie, posiada 26 ha, rolnik, narodowość i obywatelstwo polskie, bezpartyjny, wykształcenie 6 klas szkoły podstawowej, zatrzymany za wrogą propagandę dnia 28 IX 1952 r.¹⁰⁰

5. Szemna Wiktor, s. Augusta, ur. 9 II 1905 r., Rusk¹⁰¹, zamieszkały Rusk, pochodzenie chłopskie, zawód kowal, narodowość i obywatelstwo polskie, wy-

Radzieckiemu i obecnej rzeczywistości przez Ochryma Michała. W stosunku do wymienionego przeprowadzono śledztwo i sprawa została zrealizowana”; Józef Łukasiewicz, zamieszkały w Jonkowie, urzędnik, aresztowany 16 X 1952 r. „za rozsiewanie wrogiej propagandy przeciwko ZSRR i wyborom”, UB zamierza wystąpić do prokuratora o udzielenie sankcji. Kolejną grupę Polaków, także zaliczoną do zatrzymanych w akcji „A”, tworzyli: Eugeniusz Senkowski, zamieszkały w Jezioranach, pracownik PKP, zatrzymany 12 X 1952 r. za „prowokacyjne wystąpienia w stosunku do autochtonów”, UB oczekuje na sankcję prokuratora; Henryk Chmielewski, zamieszkały w Jezioranach, kinooperator, zatrzymany 12 X 1952 r. za „prowokacyjne wystąpienia w stosunku do autochtonów”; UB oczekuje na sankcję prokuratora; Tadeusz Dudziński, zamieszkały w grom. Franknowo, zatrzymany 12 X 1952 r. za „prowokacyjne wystąpienia w stosunku do autochtonów”, UB oczekuje na sankcję prokuratora; Emil Lipiński, zamieszkały w Tomaszkwie, posiada 13 ha, zatrzymany 18 X 1952 r. „za wrogą propagandę p-ko autochtonom”, zwolniony 14 X 1952 r.

⁹⁶ Bruchwałd.

⁹⁷ IPN Bi, 087/156/2, s. 37, październik 1952 r., jako datę urodzenia podano 17 X 1885, miejsce zamieszkania Brąswałd, „podaje narodowość niemiecką, 4 X 1952 r. otrzymano sankcję prokuratora wojewódzkiego”.

⁹⁸ IPN Bi, 084/232, k. 127, wrzesień 1952 r., jako posiadający powiązania z ks. S. Sobieszczakiem [zob. pow. Barczewo, nr 14]; IPN Bi, 087/156/2, s. 37, październik 1952 r., jako Safian, „miejsce zamieszkania Giławy, podaje narodowość niemiecką, 4 X 1952 r. otrzymano sankcję prokuratora wojewódzkiego”.

⁹⁹ IPN Bi, 087/156/2, s. 37, październik 1952 r., jako Gerlicka, „podaje narodowość i obywatelstwo niemieckie, aresztowana 5 X 1952 r., 9 X 1952 r. otrzymano sankcję prokuratora wojewódzkiego”; IPN Bi, 087/156/3, s. 57, kwiecień 1958 r., jako Gerlicka, podejrzana o „rozpowszechnianie rewizjonistycznej propagandy”.

¹⁰⁰ IPN Bi, 087/156/2, s. 39, październik 1952 r., „narodowość podaje niemiecką, obywatelstwo polskie, za niemców należał do »arbjatcfrontu [Deutsche Arbeitsfront]«, zwolniony 1 X 1952 r.”; IPN Bi, 087/156/3, s. 46, kwiecień 1957 r., wymieniony jako osoba wytypowana, ze względu na swoją przeszłość, do zwerbowania w charakterze tajnego współpracownika SB.

¹⁰¹ Ruś.

kształcenie 8 klas szkoły powszechnej, zatrzymany 2 X 1952 r. za rozsiewanie wrogiej propagandy rewizjonistycznej¹⁰².

6. Turowski Paweł, s. Antoniego, ur. 13 VIII 1912 r., Stawiguda, pow. Olsztyn, zamieszkały Miodówka¹⁰³, pochodzenie robotnicze, wykształcenie 7 klas szkoły powszechnej, narodowość i obywatelstwo polskie, zawód rzeźnik, kalkulator Sp-łni „Malarz”, były Hilfspolizei¹⁰⁴, bezpartyjny. Aresztowany dnia 7 X 1952 r. za słuchanie zbiorowych [!] audycji radia londyńskiego¹⁰⁵.

7. Kramkowski Józef, s. Józefa, ur. 17 III 1896 r., w Stawigudzie, pow. Olsztyn, pochodzenie chłopskie, wykształcenie powszechne, bezpartyjny, żonaty, aresztowany 8 X 1952 r. za rozsiewanie wrogiej propagandy¹⁰⁶.

8. Karpiński Jan, s. Pawła, ur. 3 III 1922 r., Wymój, gm. Stawiguda, pow. Olsztyn, zamieszkały Gryźliny, pow. Olsztyn, pochodzenie społeczne robotnicze, wykształcenie powszechne, zawód hydraulik, bezpartyjny, aresztowany 13 X 1952 r. za śpiewanie rewizjonistycznych piosenek¹⁰⁷.

9. Kaczmarek Antoni, s. Józefa, ur. 25 V 1929 r., Września¹⁰⁸, pow. Olsztyn, zamieszkały Stętkiny, pow. Olsztyn, pochodzenie robotnicze, wykształcenie powszechne, bezpartyjny, zatrudniony w POM¹⁰⁹ jako traktorzysta, aresztowany 16 X 1952 r. za wrogie wypowiedzi odnośnie wyborów¹¹⁰.

10. Kielman Jan, s. Jana, ur. 2 XII 1899 r., Sielice¹¹¹, gm. Klebark¹¹², pow. Olsztyn, zamieszkały jak wyżej, pochodzenie chłopskie, wykształcenie powszechne, rolnik, posiada 7 ha, bezpartyjny, aresztowany 19 X 1952 r. za wrogą propagandę antywyborczą¹¹³.

¹⁰² IPN Bi, 084/232, k. 152, październik 1952 r., jako Lumma; IPN Bi, 087/156/2, s. 39, październik 1952 r., jako Lumma, „narodowość podaje niemiecką, obywatelstwo polskie, zwolniony 6 X 1952 r.”

¹⁰³ Miodówko.

¹⁰⁴ Właśc. Hilfspolizei.

¹⁰⁵ IPN Bi, 087/156/2, s. 37, październik 1952 r., „podaje narodowość niemiecką, »hilfspolicaj« w sądzie, przed wojną także bezpartyjny, 9 X 1952 r. otrzymano sankcję prokuratora wojewódzkiego”.

¹⁰⁶ IPN Bi, 087/156/2, s. 37, październik 1952 r., „ur. 1898 r. w Stawigudzie, posiada 74 ha, za czasów niemieckich także bezpartyjny, nie otrzymano jeszcze sankcji”.

¹⁰⁷ IPN Bi, 087/156/2, s. 37, 38, październik 1952 r., „narodowość i obywatelstwo polskie, za czasów niemieckich bezpartyjny, aresztowany za śpiewanie rewizjonistycznych piosenek i pobicie pracownika UB, nie otrzymano jeszcze sankcji”.

¹⁰⁸ Wrzesina.

¹⁰⁹ Państwowy Ośrodek Maszynowy.

¹¹⁰ IPN Bi, 087/156/2, s. 38, październik 1952 r., jako Kaczmarczyk, „narodowość polska, obywatelstwo polskie, za czasów niemieckich bezpartyjny, nie otrzymano jeszcze sankcji”.

¹¹¹ Sielice.

¹¹² Klebark Wielki.

¹¹³ IPN Bi, 087/156/2, s. 38, październik 1952 r., „narodowość polska, obywatelstwo polskie, przed wojną bezpartyjny, zamierzamy wystąpić do prokuratora o sankcję”.

11. Moryc Piotr, s. Piotra, ur. 21 V 1909 r., Wiryty¹¹⁴, pow. Olsztyn, zamieszkały Trenkusek¹¹⁵, pow. Olsztyn, wykształcenie powszechne, bezpartyjny, zatrzymany dnia 19 X 1952 r. za wrogię wystąpienia odnośnie wyborów¹¹⁶.

12. Lidke Karol, s. Józefa, ur. 4 XI 1917 r., Ruszajny, pow. Barczewo, zamieszkały Ruszajny, pow. Barczewo, wykształcenie powszechne, pochodzenie chłopskie, żonaty, bezpartyjny, aresztowany 27 IX 1952 r. za propagandę rewizjonistyczną¹¹⁷.

13. Thil Józef, s. Józefa, ur. 20 VIII 1899 r., Sętań, pow. Olsztyn, zamieszkały jak wyżej, pochodzenie chłopskie, wykształcenie powszechne, bezpartyjny, były członek NSDAP, aresztowany 6 X 1952 r. za wrogą propagandę¹¹⁸.

14. Sobieszczak Stanisław¹¹⁹, s. Stanisława, zamieszkały Giławy, pow. Olsztyn, wykształcenie wyższe, ks. autochton, aresztowany za propagandę¹²⁰.

¹¹⁴ Woryty.

¹¹⁵ Trękus.

¹¹⁶ IPN Bi, 087/156/2, s. 38, październik 1952 r., „pracuje w 83 ha gospodarstwie ojca, podaje narodowość i obywatelstwo niemieckie, zamierzamy wystąpić do prokuratora o sankcję”.

¹¹⁷ IPN Bi, 087/156/2, s. 38, październik 1952 r., „posiada 38 ha, podaje narodowość niemiecką, obywatelstwo polskie, 1 X 1952 r. otrzymano sankcję prokuratora wojewódzkiego”.

¹¹⁸ IPN Bi, 087/156/2, s. 38, 39, październik 1952 r., „aresztowany za wrogą propagandę i posiadanie materiałów rewizjonistycznych, sankcję otrzymano 9 X 1952 r.”

¹¹⁹ Właśc. Stanisław Sobieszczuk.

¹²⁰ IPN Bi, 087/229/2, s. 107, „aresztowany dnia 6 X 52 r., podejrzany o przestępstwo z art. 22 MKK, że w roku 52 w gromadzie Giławy, pow. Barczewo wśród ludności autochtonicznej rozpowszechniał wrogą, rewizjonistyczną propagandę, godzącą w interesy Państwa Ludowego. Zwolniony na zasadzie art. 234 § 1 KPK, gdyż udokumentowane materiały w śledztwie nie dały dostatecznych podstaw do wniesienia aktu oskarżenia”; IPN Bi, 087/228/2, s. 55, notowany w 1947 r. jako mający kontakty z „elementem mikołajczykowskim, wrogo ustosunkowanym do obecnej rzeczywistości” oraz „jest zdecydowany wrogi obecnej rzeczywistości”; IPN Bi, 084/232, k. 127, wrzesień 1952 r., „wrogo ustosunkowany wobec Polski, sam nie chciał podpisać ankiety. Ostatnio w dniu 31 VIII 1952 r. podczas kazania wypowiedział się, żeby ludność nikomu nie mówiła, o czym wie, gdyż wiecie jak teraz jest, a jak przyjdą inne czasy to będziecie musieli uciekać, ale to by było za późno. Po sprawie tej zaplanowano czynności operacyjne”; IPN Bi, 087/156/2, s. 36, listopad 1952 r., w obronie duchownego w październiku 1952 r. 33 parafian podpisało petycję, proszącą o jego zwolnienie, zorganizował ją „polak z Centralnej Polski”, całą grupę miano „rozpracować”; s. 39, „podaje narodowość i obywatelstwo niemieckie, sprawa znajduje się w Wydziale Śledczym WUBP w Olsztynie”; IPN Bi, 087/153/3, s. 2, 3, wrzesień 1953 r., jako przyczyny aresztowania podano: „Na terenie tej samej gminy w gromadzie Giławy znanym z rewizjonistycznych przekonań jest miejscowy proboszcz, Sobieszczuk St., wymieniony przez swą działalność rozbił koło ZMP w Giławach starając [się] przyciągać członków ZMP do huru [!] kościelnego. Pozatym występował wrogo na kazaniach i stawiał opór w akcjach państwowych. Dawał śluby w języku niemieckim. Przez zaufane sobie osoby z ludności miejscowej rozsiewał wrogą propagandę i krytykował obecny ustrój. Podobnie występowała gospodyni księdza Garlicka Helena” [!, zob. pow. Barczewo, nr 3]; s. 10–12, informacja, że w więzieniu przebywał dwa miesiące, obecnie nie przejawia „wrogiej działalności”; IPN Bi, 087/230, s. 9, 10, luty 1954 r., „jest zdecydowanym wrogiem Polski Ludowej i Związku Radzieckiego, typ rewizjonistyczny”, „zezwala na śpiewanie w kościele w języku niemieckim oraz w życiu codziennym używa wyłącznie języka niemieckiego. Poza tym utrzymuje on kontakty z elementem wrogim, który na terenie tej gminy rozsiewa fałszywą propagandę, że wkrótce wszystko się zmieni”; IPN Bi, 087/233/3, czerwiec 1956, s. 2, 3, prowadzona jest wobec niego sprawa ewidencyjno-obszerniowa, podejrzanym o działalność rewizjonistyczną, „zewnątrznie zachowuje się lojalnie, przyjął obywatelstwo polskie, otrzymał parafię, poprzednio zamierzał wyjechać do Niemiec, obecnie nie chce – – . Jak wynika z analizy dokumentów figurant może rozwijać rewizjonistyczną działalność wśród autochtonów”, postanowiono w jego otoczeniu zwerbować tajnego współpracownika; zob. A. Kopiczko, *Duchowieństwo katolickie Diecezji Warmińskiej w latach 1921–1945, Cz. 2: Słownik*, Olsztyn, 2003, s. 268, 269.

15. Jakubas Leonard¹²¹, zamieszkały Gryźliny, pow. Olsztyn, wykształcenie wyższe, ks. autochton, aresztowany za propagandę, uzyskano sankcję na w/w¹²².

Niżej podaje się wykaz osób zatrzymanych profilaktycznie:

1. Szczepański Antoni, s. Andrzeja, ur. 4 XII 1887 r., Dorotowo, pow. Olsztyn, zamieszkały jak wyżej, pochodzenie chłopskie, wykształcenie powszechne, bezpartyjny, zatrzymany dnia 9 X 1952 r. za rozsiewanie wrogiej propagandy¹²³.

2. Kochanek Edward, s. Edwarda, ur. 13 VIII 1927 r., Stawiguda, pow. Olsztyn, zamieszkały Dorotowo, pow. Olsztyn, wykształcenie powszechne, bezpartyjny, pochodzenie chłopskie, zatrudniony w tartaku jako maszynista, zatrzymany 9 X 1952 r. za propagandę, zwolniony 16 X 1952 r.¹²⁴

3. Czojka Antoni, s. Jana, ur. 29 I 1905 r., Pluski, pow. Olsztyn, zamieszkały Pluski, pochodzenie chłopskie, rolnik, posiada 14 ha, wykształcenie powszechne, żonaty, bezpartyjny, zatrzymany 17 X 1952 r. za wrogą wypowiedź odnośnie wyborów i zwolniony¹²⁵.

4. Polakowski Bruno, s. Juliana, ur. 19 I 1906 r., Szembruk¹²⁶, pow. Olsztyn i tamże zamieszkały, pochodzenie chłopskie, rolnik, posiada 9 ha ziemi, wykształcenie powszechne, bezpartyjny, żonaty, zatrzymany 3 X 1952 r. za słuchanie audycji radiowych z krajów kapitalistycznych i zwolniony¹²⁷.

¹²¹ Właśc. Leonard Jakubassa.

¹²² IPN Bi, 087/228/2, s. 54, w 1949 r. UB rejestruje pogłoski na jego temat o sprzeniewierzeniu darów z Caritasu oraz odnotowano wypowiedź: „Hitler też zwalczał kościoły, to wiemy wszyscy co się z nim stało i to samo stanie się z tymi, co zwalczają religię”; IPN Bi, 087/156/2, s. 39, październik 1952 r., „uważa się za niemca, zatrzymany przez Wydział Śledczy WUBP w Olsztynie”; IPN Bi, 087/163/7, s. 32, 1956 r., aresztowany 15 X 1952 r. „za wrogą propagandę, sprawa umorzona”; IPN Bi, 087/229/2, s. 107, „aresztowany w dniu 14 X 1952 r., podejrzany [!] o przestępstwo z art. 2 Dekr. z dnia 5 VIII 1949 r. i z art. 22 Dekr. z dnia 5 VI 46 r., który [!] wykozystywał [!] ambonę do rozpowszechniania wrogiej i anty ludowej propagandy, oraz bezprawne wykluczenie z wiary katolickiej członków podległej mu parafii, zwolniony w m-cu lipcu 1953 r. na podstawie art. 234 § 1, z powodu braku dowodów do wniesienia aktu oskarżenia”; IPN Bi, 087/163/7, s. 32, 1956 r., aresztowany 15 X 1952 r., „za wrogą propagandę, sprawa umorzona”; IPN Bi, 087/230, s. 8 luty 1954 r., „nie wykonuje poleceń władz administracyjnych, mówią, że nie podporządkuje się nim, bardzo często używa języka niemieckiego odprawiając nabożeństwo w kościele – – , poza tym utrzymuje on kontakt z korespondencyjny z Niemcami Zachodnimi, w życiu prywatnym utrzymuje kontakty wyłącznie z elementem kułackim”; zob. A. Kopiczko, op. cit., s. 119, tam: więziony 11 X–13 VI 1953 r.

¹²³ IPN Bi, 084/107, k. 200, maj 1952 r., jako Andrzej Szczepański, „zamieszkały Dorotowo, pow. Olsztyn, został zatrzymany i zwolniony”; IPN Bi, 087/156/2, s. 39, październik 1952 r., jako Andrzej Szczepański, „rolnik, posiada 39 ha, narodowość niemiecka, obywatelstwo podaje niemieckie, osadzony do dnia wyborów za zgodą WUBP Olsztyn”

¹²⁴ IPN Bi, 087/156/2, s. 39, październik 1952 r., „narodowość i obywatelstwo polskie, zatrzymany za wrogą propagandę i opór w akcjach”; s. 46, styczeń 1953 r., informacja, że w 1949 r. próbował uciec z Polski, prowadzone jest przeciwko niemu śledztwo.

¹²⁵ IPN Bi, 087/156/2, s. 39, październik 1952 r., jako Czajka, „posiada 14 ha, narodowość polska, obywatelstwo polskie”.

¹²⁶ Sząbruk.

¹²⁷ IPN Bi, 084/232, k. 152, październik 1952 r., jako Bruno Falkowski; IPN Bi, 087/156/2, s. 39, październik 1952 r., „posiada 9 ha, narodowość podaje niemiecką, obywatelstwo polskie, zatrzymany za rozsiewanie wrogiej propagandy i słuchanie radia, zwolniony 3 X 1952 r.”

5. Palmowska Maria, ur. 2 IV 1928 r., w Likuzach¹²⁸, pow. Olsztyn, pochodzenie chłopskie, wykształcenie średnie niepełne, bezpartyjna, aresztowana 9 X br. za rozsiewanie propagandy i zwolniona¹²⁹.

6. Konegen Paweł, s. Andrzeja, ur. 16 I 1888 r., Szpogne¹³⁰, pow. Ostróda, zamieszkały Szambruk¹³¹, pow. Olsztyn, wykształcenie powszechne, pochodzenie chłopskie, rolnik, posiada 14 ha, były członek NSDAP, bezpartyjny, zatrzymany 17 X 1952 r. za rozsiewanie propagandy i zwolniony¹³².

7. Sikorska Maria, c. Józefa, ur. 26 VI 1901 r., w Teglitach¹³³, pow. Olsztyn, zamieszkała w miejscu urodzenia, wykształcenie powszechne, pochodzenie społeczne inteligenckie, wdowa, bezpartyjna, zatrzymana 20 IX 1952 r. za organizowanie pieśni w języku niemieckim [!], zwolniona 1 X 1952 r.¹³⁴

8. Podrońska Marta, c. Władysława, ur. 12 IX 1926 r., Woryty, pow. Olsztyn, zamieszkała w miejscu urodzenia, wykształcenie powszechne, pochodzenie społeczne chłopskie, bezpartyjna, zatrzymana 9 X 1952 r. za propagandę, zwolniona 11 X 1952 r.¹³⁵

9. Jonke Franciszek, s. Jana, ur. 26 IX 1907 r., Radosty, pow. Olsztyn, zamieszkały Woryty, pow. Olsztyn, wykształcenie powszechne, pochodzenie społeczne chłopskie, bezpartyjny, zatrzymany dnia 17 X 1952 r. za propagandę, zwolniony 19 X br.¹³⁶

10. Binkowski Hubert, s. Franciszka, ur. 16 II 1906 r., Szambruk¹³⁷, pow. Olsztyn, zamieszkały w miejscu urodzenia, wykształcenie powszechne, pochodzenie społeczne chłopskie, bezpartyjny, zatrzymany 7 X 1952 r. za wrogą propagandę, zwolniony 19 X 1952 r.¹³⁸

¹²⁸ Likusy.

¹²⁹ IPN Bi, 087/156/2, s. 39, październik 1952 r., „wykształcenie szkoła handlowa, za niemców członek BDM [Bund Deutscher Mädel]”.

¹³⁰ Spoguny.

¹³¹ Szambruk.

¹³² IPN Bi, 087/156/2, s. 39, październik 1952 r., „narodowość i obywatelstwo polskie, zatrzymany za rozsiewanie wrogiej rewizjonistycznej propagandy i słuchanie grupowo radia”.

¹³³ Teguty.

¹³⁴ IPN Bi, 087/156/2, s. 39, październik 1952 r., „narodowość i obywatelstwo podaje niemieckie, zatrzymana za organizowanie śpiewu w języku niemieckim piosenek »Wermachtowych« [!], zwolniona”.

¹³⁵ IPN Bi, 087/156/2, s. 39, październik 1952 r., jako Podrańska, „obrabia gospodarstwo 30 ha z matką, narodowość podaje niemiecką, obywatelstwo polskie, za niemców członek BDM”.

¹³⁶ IPN Bi, 087/156/2, s. 39, październik 1952 r., „ojciec posiada 20 ha, narodowość podaje niemiecką, obywatelstwo polskie, zatrzymany za wrogą propagandę antywyborczą”.

¹³⁷ Szambruk.

¹³⁸ IPN Bi, 087/156/2, s. 39, październik 1952 r., „ojciec bogacz rolnik posiada 35 ha, narodowość podaje niemiecką, obywatelstwo polskie, podpisał oświadczenie”.

11. Gawor Oskar, s. Roberta, ur. 21 III 1926 r., Gronity, pow. Olsztyn, zamieszkały w miejscu urodzenia, pochodzenie chłopskie, wykształcenie powszechne, bezpartyjny, zatrzymany 16 X 1952 r. za propagandę, zwolniony 19 X 1952 r.¹³⁹

12. Szulc Antoni, s. Józefa, ur. 14 VI 1914 r., Wirekuby¹⁴⁰, pow. Olsztyn, zamieszkały Gronity, pow. Olsztyn, wykształcenie powszechne, pochodzenie chłopskie, rolnik, posiada 22 ha, bezpartyjny, zatrzymany 10 X 1952 r. za propagandę rewizjonistyczną, zwolniony 14 X 1952 r.¹⁴¹

13. Kłopotowski Wiktor, s. Tomasza, ur. 7 VIII 1882 r., Wolsztych¹⁴², pow. Olsztyn, zamieszkały w miejscu urodzenia, wykształcenie powszechne, pochodzenie chłopskie, bezpartyjny, były członek NSDAP, zatrzymany 16 X 1952 r. za propagandę, zwolniony 28 X 1952 r.¹⁴³

14. Kupczyk Joachim, s. Joachima, ur. 19 X 1889 r., Woryty, pow. Olsztyn, zamieszkały w miejscu urodzenia, wykształcenie powszechne, pochodzenie chłopskie, rolnik, posiada 10 ha, bezpartyjny, były członek NSDAP, zatrzymany dnia 18 X 1952 r. za propagandę, zwolniony 20 X 1952 r.¹⁴⁴

15. Śpiewak Henryk, s. Józefa, ur. 6 XII 1934 r., Dajtki, pow. Olsztyn, zamieszkały jak wyżej, wykształcenie powszechne, pochodzenie robotnicze, bezpartyjny, zatrzymany 9 X 1952 r. za śpiewanie pieśni hitlerowskich, zwolniony 11 X 1952 r.¹⁴⁵

16. Pakmor Leon, s. Wiktora, ur. 26 VII 1905 r., Uniszewo¹⁴⁶, pow. Olsztyn, zamieszkały Września¹⁴⁷, pow. Olsztyn, wykształcenie powszechne, pochodzenie

¹³⁹ IPN Bi, 087/156/2, s. 39, październik 1952 r., „ojciec posiadał 41 ha, które ma po ojcu, za niemców członek HJ [Hitlerjugend], zatrzymany za rewizjonistyczną propagandę podpisał oświadczenie”; IPN Bi, 087/156/3, s. 46, kwiecień 1957 r., jako osoba wytypowana ze względu na swoją przeszłość, do zwerbowania w charakterze tajnego współpracownika SB.

¹⁴⁰ Stare Włóki (niem. Alt Vierzighuben).

¹⁴¹ IPN Bi, 087/156/2, s. 39, październik 1952 r., „narodowość podaje niemiecką, obywatelstwo polskie, zatrzymany za rozsiewanie propagandy rewizjonistycznej i opór w akcjach”.

¹⁴² Łupstych.

¹⁴³ IPN Bi, 087/156/2, s. 41, październik 1952 r., „posiada 39 ha, narodowość i obywatelstwo polskie, zatrzymany za rozsiewanie wrogiej propagandy rewizjonistycznej, podpisał oświadczenie”.

¹⁴⁴ IPN Bi, 087/156/2, s. 41, październik 1952 r., „narodowość i obywatelstwo polskie, zatrzymany za wrogą propagandę i pochwalanie faszyzmu, podpisał oświadczenie”.

¹⁴⁵ IPN Bi, 084/232, k. 125, wrzesień 1952 r., jako Hermann Śpiewak, notowany jako członek pięcioosobowej grupy, która „schodzi się wieczorami i śpiewa niemieckie, prohitlerowskie piosenki”; IPN Bi, 087/156/2, k. 41, październik 1952 r., „zawód pracownik pocztowy, narodowość podaje niemiecką, obywatelstwo polskie, za niemców był członkiem DJ [Deutsches Jungvolk] i HJ”; IPN Bi, 087/156/3, s. 14, wrzesień 1953 r., notowany jako zapowiadający odmowę służby wojskowej.

¹⁴⁶ Unieszewo.

¹⁴⁷ Wrzesina.

chłopskie, posiada 35 ha, były członek SA, bezpartyjny, zatrzymany 9 X 1952 r. za propagandę¹⁴⁸.

17. Thil Ludwik, s. Jana, ur. 15 IV 1895 r., Gutkowo, pow. Olsztyn, zamieszkały jak wyżej, pochodzenie społeczne chłopskie, bezpartyjny, rolnik, posiada 7 ha, były członek NSDAP, zatrzymany 9 X 1952 r. za wrogi stosunek do obecnej rzeczywistości, zwolniony 11 X 1952 r.¹⁴⁹

18. Pieczewski Bernard, s. Antoniego, ur. 1 V 1905 r., Gutkowo, pow. Olsztyn, zamieszkały jak wyżej, wykształcenie powszechne, pochodzenie robotnicze, zawód cieśla, bezpartyjny, zatrzymany 9 X 1952 r. za propagandę, zwolniony 12 X 1952 r.¹⁵⁰

19. Teszner Zygfryd, s. Pawła ur. 24 I 1916 r., Westfalia, zamieszkały Nowa Kaletka, pow. Olsztyn, wykształcenie powszechne, pochodzenie chłopskie, posiada 9 ha, bezpartyjny, zatrzymany dnia 16 X 1952 r. za propagandę antywyborczą, zwolniony 18 X 1952 r.¹⁵¹

20. Piwek Oskar, s. Jana, ur. 11 VIII 1910 r., Mały Klebark¹⁵², pow. Olsztyn, także zamieszkały, wykształcenie powszechne, pochodzenie chłopskie, bezpartyjny, były członek NSDAP, zatrzymany 9 X 1952 r. za propagandę rewizjonistyczną, zwolniony 10 X 1952 r.¹⁵³

21. Moryc Piotr, s. Tomasza, ur. 30 X 1882 r., Stętkiny, zamieszkały [w] Trękuszech¹⁵⁴, pow. Olsztyn, wykształcenie 5 klas szkoły powszechnej, pochodzenie chłopskie, rolnik, bezpartyjny, zatrzymany 14 X 1952 r., zwolniony 17 X 1952 r.¹⁵⁵

22. Ryszowski Konrad, s. Jana, ur. 17 XII 1897 r., Brąswałd, pow. Olsztyn, zamieszkały Marcinkowo, wykształcenie 2 klasy szkoły powszechnej, pochodze-

¹⁴⁸ IPN Bi, 087/156/2, s. 41, październik 1952 r., „posiada 35 ha, narodowość podaje niemiecką, obywatelstwo polskie, zatrzymany za wroga propagandę i nielegalne posiadanie broni, osadzony w areszcie do wyborów za zgodą Szefa WUBP”.

¹⁴⁹ IPN Bi, 087/156/2, s. 41, październik 1952 r., „narodowość i obywatelstwo polskie”.

¹⁵⁰ IPN Bi, 087/156/2, s. 41, październik 1952 r., „pochodzenie społeczne drobnomieszczańskie, narodowość podaje niemiecką, obywatelstwo polskie, zatrzymany za wroga propagandę i wrogi stosunek do MO”.

¹⁵¹ IPN Bi, 087/156/2, s. 41, październik 1952 r., „ojciec posiada 9 ha, zawód robotnik leśny, narodowość niemiecka, obywatelstwo polskie, zatrzymany za namawianie do nie brania udziału w głosowaniu, podpisał oświadczenie”.

¹⁵² Klebark Mały.

¹⁵³ IPN Bi, 087/156/2, s. 41, październik 1952 r., „ojciec posiadał 27 ha, które obecnie należą do w/w, narodowość podaje niemiecką, obywatelstwo polskie, za niemców ojciec w/w należał do NSDAP, on nie”.

¹⁵⁴ Trękus.

¹⁵⁵ IPN Bi, 087/156/2, s. 35, październik 1952 r., „Moryc Paweł podczas zebrania gromadzkiego w związku z wyborami wobec zebranych wypowiedział się, że nie będzie głosował, gdyż jest Niemcem i stara się o wyjazd do Niemiec, ponieważ na tych terenach nie podoba mu się, dodając, że do wyborów nikt go nie zmusi. Wspomniany Moryc w każdych akcjach jest oporny, lecz ze względu na jego stary wiek nie został objęty akcją represyjną”; k. 41, „posiada 80 ha, narodowość podaje niemiecką, obywatelstwo polskie”.

nie chłopskie, rolnik, posiada 30 ha, bezpartyjny, zatrzymany 17 X 1952 r. za propagandę, zwolniony 20 X 1952 r.¹⁵⁶

23. Walifer Wiktor, s. Gustawa, ur. 9 VI 1907 r., Marcinkowo, pow. Olsztyn, zamieszkały jak wyżej, wykształcenie powszechne, pochodzenie chłopskie, rolnik, posiada 15 ha, były członek NSDP, bezpartyjny, zatrzymany dnia 17 X 1952 r. za propagandę, zwolniony 19 X 1952 r.¹⁵⁷

24. Ciecierski Jan, s. Józefa, ur. 22 VIII 1892 r., Raszork¹⁵⁸, pow. Biskupiec, zamieszkały Marcinkowo, pow. Olsztyn, wykształcenie powszechne, pochodzenie chłopskie, posiada 13 ha, bezpartyjny, zatrzymany 28 IX 1952 r. za wrogie wystąpienie i ubliżanie urzędnikom, zwolniony 29 X 1952 r.¹⁵⁹

25. Wronowski Piotr, s. Piotra, ur. 6 V 1910 r., Kierszyny¹⁶⁰, gm. Ramsowo, pow. Olsztyn, zamieszkały jak wyżej, wykształcenie powszechne, pochodzenie robotnicze, pracuje w PGR, bezpartyjny, zatrzymany 17 X 1952 r. za wrogie wypowiedzi odnośnie wyborów, zwolniony 20 X 1952 r.¹⁶¹

26. Wypach Józef, s. Franciszka, ur. 19 XI 1902 r., Kierztsnowo¹⁶², gm. Ramsowo, pow. Olsztyn, zamieszkały jak wyżej, wykształcenie powszechne, pochodzenie robotnicze, bezpartyjny, pracuje jako robotnik w tartaku, zatrzymany 7 X 1952 r. za posiadanie kalendarzy niemieckich, zwolniony 7 X 1952 r.¹⁶³

27. Dost Hubert, s. Franciszka, ur. 9 IV 1926 r. w Olsztynie, zamieszkały Radosty, pow. Olsztyn, wykształcenie powszechne, bezpartyjny, kawaler, pochodzenie chłopskie, zatrzymany 2 X 1952 r. za podanie w ankiecie, że zamieszkuje pod okupacją polską¹⁶⁴.

¹⁵⁶ IPN Bi, 087/156/2, s. 42, październik 1952 r., jako Ryszawski, „narodowość i obywatelstwo polskie, za Niemców »orcbaueführer« [Ortsbauernführer], obecnie bezpartyjny”; IPN Bi, 084/232, k. 153, październik 1952 r., jako Ryszewski.

¹⁵⁷ IPN Bi, 084/232, k. 124, wrzesień 1952 r., jako Wiktor Walfer, „rolnik 8 ha, b. członek NSDAP – -. Przed wojną był sołtysem, podczas wojny służył w lotnictwie. Z Niemiec Zachodnich powrócił w 1947 r., obecnie utrzymuje kontakt korespondencyjny z rodziną przebywającą w Niemczech Zachodnich. Jako gospodarz jest zamożnym, posiada dobry sprzęt rolniczy, którego w ramach pomocy sąsiedzkiej odmawia wypożyczenia”; IPN Bi, 087/156/2, s. 42, październik 1952 r., „narodowość podaje niemiecką, obywatelstwo polskie, za wrogą postawę rewizjonistyczną i rozsiewanie propagandy, podpisał oświadczenie”; IPN Bi, 087/156/3, s. 32, marzec 1954 r., notowany jako „element podejrzany; s. 33, marzec 1954 r., rejestrowany jako utrzymujący kontakty z „ośrodkiem rewizjonistycznym”.

¹⁵⁸ Rasząg.

¹⁵⁹ IPN Bi, 087/156/2, s. 42, październik 1952 r., „narodowość i obywatelstwo polskie”.

¹⁶⁰ Prawd. Kierzstanowo.

¹⁶¹ IPN Bi, 084/232, k. 153, październik 1952 r., jako Woronowski; IPN Bi, 087/157/2, s. 42, październik 1952 r., „narodowość podaje niemiecką, obywatelstwo polskie, zatrzymany za wrogie wypowiedzi w stosunku do wyborów, że Niemcy nie będą głosowali, podpisał oświadczenie”.

¹⁶² Kierzstanowo.

¹⁶³ IPN Bi, 084/232, k. 153, październik 1952 r., jako Wypych; IPN Bi, 087/156/2, s. 42, październik 1952 r., „narodowość i obywatelstwo polskie”.

¹⁶⁴ IPN Bi, 087/156/2, s. 42, 43, październik 1952 r., „posiada 5 ha, narodowość podaje niemiecką, obywatelstwo polskie, zatrzymany 28 IX 1952 r., zwolniony 29 IX 1952 r.”

28. Popecki Alfred, s. Izydora, ur. 6 VII 1927 r. w Olsztynie, zamieszkały Likusy¹⁶⁵, pochodzenie robotnicze, wykształcenie powszechne, kawaler, bezpartyjny, zatrzymany 12 X 1952 r. za słuchanie audycji radiowych z państw kapitalistycznych, zwolniony 20 X 1952 r.¹⁶⁶

PUBP Bartoszyce

1. Olszewski Fryderyk¹⁶⁷, s. Rudolfa i Augusty, ur. 24 IV 1900 r., Mrągowo, woj. Olsztyn [!], narodowości i obywatelstwa polskiego, pochodzenie społeczne robotnicze, wykształcenie szkoła budowlana, zatrudniony PGR zespół Reszel jako technik budowlany, bezpartyjny, zatrzymany za namawianie autochtonów, aby nie przyjmowali obywatelstwa polskiego, na w/w uzyskano sankcję.

PUBP Biskupiec

1. Dudek Józef, s. Antoniego i Elżbiety zd. Cymerman, ur. 29 IX [lub: II] 1889 r., w Bredynku¹⁶⁸, gm. Rzeck¹⁶⁹, pow. Reszel, narodowość i obywatelstwo polskie, zawód rolnik, pochodzenie społeczne robotnicze, bezpartyjny, zamieszkały Biskupiec, ul. Kościuszki Nr. 12. Zatrzymany za propagandę odnośnie wyborów, zwolniony po 24 godzinach bez sankcji.

2. Mróz Ginter, s. Józefa i Marty zd. Piech, ur. 16 V 1929 r., w Giżycku, narodowość i obywatelstwo polskie, zawód zegarmistrz, pochodzenie społeczne mieszczkańskie, od 1939 – 45 r. należał do HJ, w wojsku nie służył, bezpartyjny, pracuje w Sp-łni Zegarmistrz jako kierownik techniczny, zamieszkały Biskupiec, ul. Mickiewicza 34. Aresztowany za wrogą propagandę, po 24 godz. zwolniony¹⁷⁰.

3. Klimek Anna, c. Franciszka i Anny zd. Wejnert, ur. 23 III 1930 r., Stanclewo, gm. Rzeck, pow. Reszel, narodowość i obywatelstwo polskie, autochton, pochodzenie społeczne chłopskie, ojciec posiada 12 ha ziemi, bezpartyjna, zatrudniona w CLB¹⁷¹ w Olsztynie jako Starszy Referent Plantacji, zamieszkała Biskupiec, ul. Mickiewicza 22. Wrogo wypowiada się do ludności tutejszej, że ona głosować nie będzie, bo jest niemką, po przesłuchaniu zaraz zwolniona.

¹⁶⁵ Likusy.

¹⁶⁶ IPN Bi, 087/156/2, s. 43, październik 1952 r., jako Pompecki, „pochodzenie mieszczańskie, z zawodu malarz, narodowość podaje niemiecką, obywatelstwo polskie”.

¹⁶⁷ Nastąpiła pomyłka i zamiast do pow. Biskupiec, został przypisany do pow. Bartoszyce.

¹⁶⁸ Bredynki.

¹⁶⁹ Rzeck.

¹⁷⁰ IPN Bi, 087/147/1, s. 13, kwiecień 1953 r., „do b. władz niemieckich bardzo przychylnie ustosunkowany. Obecnie rozpowszechnia on wrogą propagandę przeciwko Polsce Ludowej. – – Ponadto nadmienia się, że skupia on wokół siebie młodzież autochtoniczną, mając duże zaufanie i autorytet. Podejrzany on jest o przynależność do nielegalnej organizacji lub inną działalność rewizjonistyczną”.

¹⁷¹ Skrótu nie potrafiłem rozwiązać.

4. Welke Jakub, s. Ignacego i Katarzyny zd. Rafalska, ur. 30 IV 1870 r., Nowe Marcinkowo, narodowość i obywatelstwo polskie, zawód kołodziej, pochodzenie społeczne chłopskie, prywatna incjatywa, bezpartyjny, zamieszkały Biskupiec, ul. Wojska Polskiego 14, zatrzymany na 24 godz. za wychwalanie rządów sanacyjnych i [że] krytykował rzeczywistość, po przesłuchaniu został zwolniony.

5. Koziera Teresa, pochodzenie społeczne robotnicze, pracuje w Tartaku państwowym jako maszynistka, bezpartyjna, zamieszkała w Biskupcu, opowiadała fałszywe wersje o kandydatach na posłów, po przesłuchaniu została zwolniona.

6. Skupski August, s. Augusta, ur. 14 XI 1923 r., w Bradyнку¹⁷², gm. Rzec, pow. Reszel, kawaler, obywatelstwo polskie, autochton, pochodzenie chłopskie, w 1947 r. przybył ze Strefy Angielskiej, zamieszkały [w] Bredynku, gm. Rzec, pow. Reszel, aresztowany za wrogą propagandę (sankcje uzyskano od Prokuratora Wojskowego)¹⁷³.

7. Krogul Bronisław, s. Ryszarda, ur. 18 III 1916 r., w Rudziskach¹⁷⁴, pow. Szczytno, pochodzenie społeczne chłopskie, narodowości polskiej, bezpartyjny, wykształcenie 8 klas szkoły powszechnej, zam. Zabrodzie, gm. Rzec¹⁷⁵, pow. Reszel, przybył ze Strefy Amerykańskiej, aresztowany za rozsiewanie wrogiej rewizjonistycznej propagandy (sankcje uzyskano od Prokuratora Wojskowego)¹⁷⁶.

8. Szafryna Jan, s. Antoniego, ur. 20 II 1894 r., Stenclewo¹⁷⁷, gm. Rzec¹⁷⁸, pow. Reszel, narodowość niemiecka, obywatelstwo polskie, pochodzenie chłopskie, bezpartyjny, wykształcenie 8 klas szkoły powszechnej, posiada 16 ha ziemi, były pod-

¹⁷² Bredynki.

¹⁷³ IPN Bi, 087/147/1, s. 13, kwiecień 1953 r., „w rozmowie z autochtonami udawadnia im tym [!], że są ludźmi miejscowego pochodzenia i tymże samym z tego tytułu są Niemcami, dlatego też wypełnił ankietę narodowość niemiecka. Występował często na zebraniach p-ko Polsce a gdy mu się przeciw stawiano wychodził z zebrania, wyprowadzając ze sobą innych. Także samo w/w zalega w spłacie podatku i opornie wywiązuje się ze swoich obowiązków względem Państwa”.

¹⁷⁴ Rudziska Pasymskie.

¹⁷⁵ Rzeck.

¹⁷⁶ IPN Bi, 084/201, k. 159, październik 1952 r., jako Bronisław Krogul, „od wiosny br. systematycznie występował na zebraniach gromadzkich i wrogo się wypowiadał, wyrażało się to w tym, że opowiadał, że Państwo w stosunku do rolników prowadzi politykę ucisku i za zboże płaci się mało a za produkty, które rolnik kupuje w mieście, bierze się drogo. Ponadto w dniu 29 IX 52 r. wystąpił na zebraniu gromadzkim, gdy Sekr. Kom. Gm. referował sprawę o sytuacji międzynarodowej a następnie krytykował ob. Jasińskiego Augusta, że jest wrogiem obecnego ustroju i prowadzonej polityki na wsi, więc Krogul Bronisław wystąpił i powiedział, że Sekr. sobie tylko to wymyślił i twierdzenia jego są fałszywe a opowiada na zebraniach głupstwa, gdzie po wypowiedzeniu się w/w na zebraniu powstał szmer i poszczególni rolnicy poszli za Krogulem mówiąc, że to jest prawdą co Krogul mówi. Pozatym opowiadał, że w Spółdzielni Produkcyjnej jest bieda i do niej nie wstąpi. Sprawa p-ko w/w została zakończona i z wnioskiem do Kom. Specjalnej w dniu 30 X 52 r. przekazano Prokuratorowi Powiatowemu w Biskupcu”.

¹⁷⁷ Stenclewo.

¹⁷⁸ Rzeck.

oficer Wehrmachtu [!]. Rozsiewał wrogą rewizjonistyczną propagandę i jako inspirowator w grom. Zabrodzie, pow. Reszel. Uzyskano sankcję od Prokuratora¹⁷⁹.

9. Cymerman Jakub, s. Jakuba, ur. 7 II 1895 r., w Brydnyku¹⁸⁰, gm. Rzec¹⁸¹, pow. Reszel, narodowość niemiecka, obywatelstwo polskie, pochodzenie chłopskie, posiada 12 ha ziemi, były członek NSDAP, bezpartyjny, wykształcenie 7 klas szkoły niemieckiej, zamieszkały Stanclewo, gm. Rzec, pow. Reszel. Rozsiewa wrogą propagandę rewizjonistyczną, którą uzyskiwał na podstawie otrzymywanych korespondencji z Niemiec Zachodnich (uzyskano sankcję od Prokuratora Wojskowego)¹⁸².

10. Liszewski Bruno, s. Michała, ur. 20 IX 1902 r., Rudbąg¹⁸³, gm. Rzec¹⁸⁴, narodowości i obywatelstwa polskiego, autochton, pochodzenie społeczne chłopskie, posiada 35 ha ziemi, wykształcenie 8 klas szkoły powszechnej, bezpartyjny, zamieszkały Pudłąg, gm. Rzec¹⁸⁵, pow. Reszel. Rozpowszechniał wrogą propagandę rewizjonistyczną na podstawie otrzymywanych korespondencji z Niemiec Zachodnich (sankcja uzyskana od Prokuratora)¹⁸⁶.

¹⁷⁹ IPN Bi, 084/201, k. 156, październik 1952 r., „w m-cu wrześniu rozsiewał fałszywe wiadomości a wyrażały się to w tym, że występował na zebraniu gromadzkim, gdy była mowa o zorganizowaniu Spółdzielni Produkcyjnej i opowiadał, że on zna życie w Spółdzielniach Produkcyjnych, gdyż widział jak ludzie żyją w rozkoszach [!], że nie mają co jeść, natomiast na polach spółdzielczych zamiast zboża rosną chwasty, przy tym oświadczył, że do Spółdzielni nie wstąpi. Sprawa p-ko w/w została zakończona dnia 30 X 52 r. i przekazana została z wnioskiem do Komisji Specjalnej”; IPN Bi, 087/147/1, s. 13, kwiecień 1953 r., że „w/w w czasie ankietyzacji wypowiedział się, że on przysięgał hitlerowi [!] i ze względu na to nie może odpisać ankiety jako polak. Oprócz tego wymieniony swymi wypowiedziami krytykował i godził w interesy Polski Ludowej, przemian społecznych, występując p-ko Spółdzielni produkcyjnej, mówiąc, że w Spółdzielni rosną tylko chwasty. Na uwagę zasługuje fakt, że w/w w czasie okupacji służył w wermachcie [!] w stopniu podoficerskim biorąc udział w walce na froncie wschodnim – p-ko ZSRR”.

¹⁸⁰ Bredynki.

¹⁸¹ Rzeck.

¹⁸² IPN Bi, 084/201, k. 143, wrzesień 1952 r., „rolnik, b. czł. NSDAP, dobrze zagospodarzony [!], który systematycznie wrogo występował na zebraniach gromadzkich, wpajał w ludność miejscowego pochodzenia rewizjonizm, nie wywiązywał się z obowiązków wobec Państwa, co również miało poważny wpływ na gromadę. P-ko w/w przeprowadzono śledztwo w m-cu wrześniu i sprawę zrealizowano, na którego uzyskano sankcję od Wojewódzkiego Prokuratora”; k. 160, październik 1952 r., „od roku 1951 r. przetrzymywał u siebie gazety otrzymywane ze strefy Zachodnich Niemiec, gazety które to szkalowały Ustrój Państwa Polskiego a wychwalały Rząd Amerykańskie Niemiec hitlerowskich. – Sprawa p-ko w/w zostanie zakończona w pierwszych dniach m-ca listopada”.

¹⁸³ Pudłąg.

¹⁸⁴ Rzeck.

¹⁸⁵ Rzeck.

¹⁸⁶ IPN Bi, 084/201, k. 160, październik 1952 r., „w roku 1950 otrzymał od siostry kalendarz w języku niemieckim, w którym były wrogie artykuły [!] odnośnie ustroju demokracji ludowej, następnie w tym samym roku otrzymał drugi kalendarz, która to jest generalną siostrą wszystkich zakonnic w krajach kapitalistycznych a przebywa ona w USA. Kalendarz ten również jest wrogię treści odnośnie Ustroju Demokracji Ludowej i kraii [!] budujących socjalizm. Liszewski Bruno po otrzymaniu wspomnianego kalendarza przeczytał go sam a następnie wyporzyczył [!] go innym sąsiadom ażeby go czytali. Ponadto w/w rozpowszechniał wrogą propagandę p-ko Ruchowi Spółdzielczemu na wsi oraz szkalował Zw. Radziecki. Sprawa p-ko w/w w pierwszych dniach listopada zostanie zakończona i z wnioskiem do Komisji Specjalnej zostanie przesłana”; IPN Bi, 087/147/1, s. 18, kwiecień 1953 r., koresponduje ze znajomymi w USA „którzy to przesłali mu kalendarze o treści rewizjonistycznej w których mowa jest, że tereny Prus Wschodnich są terenami niemieckimi z historii”.

11. Kreczman August, s. Augusta, ur. 23 V 1893 r., Rukławki, gm. Rzec, narodowość i obywatelstwo polskie, autochton, pochodzenie społeczne chłopskie, zawód rolnik, posiada 15 ha ziemi, bezpartyjny, członek NSDAP, wrogo wypowiadał się odnośnie wyborów.

12. Szyszko Bernard, s. Antoniego, ur. 5 X 1899 r., w Alejanach¹⁸⁷, pow. Mrągowo, narodowość i obywatelstwo polskie, autochton, zawód rolnik, bezpartyjny, zamieszkały w Pudłagu, gm. Rzec¹⁸⁸, wrogo wypowiadał się do członków Frontu Narodowego, jak również wrogo występował w poprzednich akcjach państwowych, po przesłuchaniu został zwolniony.

13. Sowa Franciszek, s. Augusta, ur. 10 III 1900 r., Stary Watenbork¹⁸⁹, gm. Olsztyn, narodowość niemiecka, obywatelstwo polskie, zawód rolnik, 12 ha ziemi, bezpartyjny, zamieszkały w Rzecku, pow. Reszel, inspirator w gr. Rzec¹⁹⁰, namawiał gospodarzy, aby ci nie wywiązywali się z wszelkich obowiązków wobec państwa, po przesłuchaniu został zwolniony.

14. Gromnica Paweł, s. Józefa, ur. 4 V 1900 r., Pojtum¹⁹¹, pow. Olsztyn, narodowość i obywatelstwo polskie, autochton, bezpartyjny, zamieszkały PGR Rasząg¹⁹².

15. Szafryna Herman, s. Ignacego i Marii zd. Burcz, ur. 6 X 1895 r., Najdymowo, gm. Czerwonka, pow. Reszel, pochodzenie społeczne chłopskie, narodowość i obywatelstwo polskie, zawód rolnik, posiada 40 ha ziemi, wykształcenie powszechne, bezpartyjny, zamieszkały Najdymowo, gm. Czerwonka, pow. Reszel, rozpowszechniał wrogą propagandę rewizjonistyczną oraz wrogo występował na zebraniach gromadzkich (uzyskano sankcje od Prokuratora)¹⁹³.

¹⁸⁷ Prawd. Jelmuń (niem. Allmoyen).

¹⁸⁸ Rzec.

¹⁸⁹ Barczewko.

¹⁹⁰ Rzec.

¹⁹¹ Pajtuny.

¹⁹² Brak reszty tekstu.

¹⁹³ IPN Bi, 084/201, k. 143, październik 1952, „kułak, bezpartyjny, który posiada 28 ha ziemi, dobrze zagospodarzony, posiada własny motor i maszynę szerokomłotną, we wszystkich akcjach prowadzonych przez Państwo zajmował stanowisko oportunistyczne [!], a w czasie ankietyzacji rozsiewał propagandę rewizjonistyczną. Obecnie z obowiązków wobec Państwa nie wywiązywał się, przez to hamował i innych rolników gdyż posiadał wpływ na gromadę, gdzie inni rolnicy brali przykład, którego to uważali za najmłodszego [!] i bogatego, że to co on robi, to wie doskonale i z niego brała przykład cała gromada. P-ko w/w przeprowadzono śledztwo w m-cu wrześniu i sprawę zrealizowano, na którego uzyskano sankcję od Prokuratora”; k. 155, listopad 1952 r., jako ur. 6 X 1896 r., „podejrzany – z chwilą otrzymania nakazu obowiązkowych dostaw zaczął systematycznie występować na zebraniach gromadzkich i opowiadał, że zboża oraz innych produktów dla Państwa oddawał nie będzie i za to mu nikt nic nie zrobi. Ponadto buntował innych rolników ażeby ci również nie wywiązywali się z obowiązkowych dostaw oraz nie płacili podatków a zapatrywali się na niego. – Sprawa p-ko w/w pozostała zakończona w dniu 10 X 52 r. i przekazana z aktem oskarżenia do Prokuratora Powiatowego w Biskupcu”.

16. Foks Józef, s. Józefa i Franciszki, ur. 14 X 1902 r., Wilims¹⁹⁴, gm. Czerwonka, pow. Reszel, narodowość i obywatelstwo polskie, pochodzenie chłopskie, zawód rolnik, posiada 38 ha ziemi, autochton, bezpartyjny, wykształcenie 8 klas szkoły powszechnej, zamieszkały jak wyżej, rozsiewał wrogą propagandę, rewizjonistyczną (uzyskano sankcję od Prokuratora)¹⁹⁵.

17. Golan Hugo, s. Jana, ur. 17 IV 1896 r., Otendorf¹⁹⁶, pow. Olsztyn, narodowość i obywatelstwo polskie, autochton, pochodzenie społeczne chłopskie, zawód rolnik, wykształcenie 8 klas szkoły powszechnej, były członek PZPR, zamieszkały Studnice¹⁹⁷, gm. Radostowo, pow. Reszel, szerzył wrogą propagandę p-ko Związkowi Radzieckiemu (uzyskano sankcję od Prokuratora).

18. Leszewski Józef, s. Franciszka, ur. 26 II 1890 r., Froczki¹⁹⁸, gm. Radostowo, pow. Reszel, narodowość i obywatelstwo polskie, pochodzenie społeczne chłopskie, zawód rolnik, 30 ha ziemi, wykształcenie powszechne, bezpartyjny, zamieszkały Froczki, gm. Radostowo, pow. Reszel, wrogo występował p-ko akcją [!] wyborczym, po przesłuchaniu zwolniony.

19. Liszewski August, s. Jana, ur. 11 IV 1901 r., Goźłowo¹⁹⁹, pow. Mrągowo, narodowość i obywatelstwo polskie, pochodzenie społeczne chłopskie, zawód rolnik, posiada 18 ha ziemi, były członek PZPR, wykształcenie 8 klas szkoły powszechnej, Lenzyny²⁰⁰, gm. Kolno, pow. Reszel. Szerzył wrogą propagandę p-ko Związkowi Radzieckiemu, wśród ludności tutejszej wychwalał rządu kapitalistyczne (sankcję uzyskano na w/w)²⁰¹.

¹⁹⁴ Wilimy.

¹⁹⁵ IPN Bi, 084/201, k. 155, listopad 1952 r., ur. 14 V 1903 r., „w m-cu wrześniu – wrogo występował na zebraniach gromadzkich, publicznie występował i odmawiał chłopów ażeby nie oddawali zboża, ziemniaków, mleka i żywca w myśl przypadającego mu [!] planu. Przy tym sam jako najgłówniejszy inspirator nie oddał poszczególnych ziemiopłodów rolnych – –. Mimo, że do w/w kilkakrotnie dochodzili przedstawiciele PGRN z Czerwonki i upominali go, ażeby przestrzegał terminów obowiązkowych dostaw. Sprawa została zakończona i z aktem oskarżenia została skierowana do Prokuratora w dniu 10 X 52 r.”

¹⁹⁶ Radosty.

¹⁹⁷ Studnica.

¹⁹⁸ Frączki.

¹⁹⁹ Kozłowo.

²⁰⁰ Prawd. Łężany.

²⁰¹ IPN Bi, 084/201, k. 134, wrzesień 1952 r., jako August Lisiecki, „czł. PZPR, który to w gromadzie wypowiada się wrogo do gospodarzy – –, że wkrótce [!] będzie wojna, twierdząc, że na te tereny przyjdą wojska niemieckie i ludność musi stąd uciekać, jak również nastawia wrogo ludność do Spół. Prod., sam wypowiada się wrogo oświadczając, że on się nie zapisze i przytacza fałszywe przykłady o Kołchozach w Związku Radzieckim. – – Po uzgodnieniu z I-wszym Sekretarzem Kom. Pow. PZPR, odnośnie w/w zbierze się materiały”; k. 144, październik 1952 r., „w dalszym ciągu rozsiewa propagandę rewizjonistyczną p-ko wyborom, mówiąc do innych rolników, że wybory odbędą się pod przymusem, że wszyscy będą głosować przymusowo a posłowie są już z góry wybrani czy kto chce czy nie chce i tak musi głosować – –. Po w/w sprawie planujemy przesłuchać świadków i sprawę zrealizować w najbliższych dniach, to jest w okresie przedwyborczym, celem uniemożliwienia rozsiewania wrogiej propagandy”.

20. Kruk Michał, s. Jakuba, ur. 26 IX 1866 r., Labuch²⁰², gm. Czerwonka, pow. Reszel, narodowość i obywatelstwo polskie, pochodzenie społeczne chłopskie, zawód rolnik, posiada 10 ha ziemi, bezpartyjny, wykształcenie 8 klas szkoły powszechnej, aresztowany za rozsiewanie wrogiej propagandy wśród ludności tutejszego pochodzenia.

21. Wiśniewski Walenty, s. Jana, ur. 14 II 1889 r., Labuch, gm. Czerwonka, pow. Reszel, narodowość i obywatelstwo polskie, pochodzenie chłopskie, zawód rolnik, posiada 10 ha, bezpartyjny, zamieszkały jak wyżej, zatrzymany za rozsiewanie wrogiej propagandy rewizjonistycznej, po 24 godz. został zwolniony z aresztu.

Otrzymano sankcję na 7 osób, z tego dwie sprawy zostały skierowane do sądu.

Grzegorz Jasiński, *Repressalien gegen die deutsche Bevölkerung in der Woiwodschaft Olsztyn (Allenstein) vor den Parlamentswahlen im Jahr 1952*

Zusammenfassung

Der vorgestellte Text betrifft die Aktion, die vom Sicherheitsamt gegen die deutsche Bevölkerung in der Woiwodschaft Olsztyn am Vortag der Parlamentswahlen vom 26. Oktober 1952 durchgeführt wurde. Man wollte einem Boykott durch diese nationale Gruppe vorbeugen. Die staatlichen Behörden waren beunruhigt wegen einer früheren allgemeinen Manifestation ihrer nationalen Haltungen während der sog. „Fragebogenaktion“ (Mai 1952), die eine Konsequenz des Gesetzes über die polnische Staatsangehörigkeit vom 8. Januar 1951, mit Unklarheiten bezüglich der Begriffe Nationalität und Staatsangehörigkeit, war. Es stellte sich heraus, dass ein beträchtlicher Teil der autochthonen Bevölkerung die Anordnung zur Ausfüllung der entsprechenden Formulare boykottiert hatte, und wenn sie diese schon ausgefüllt hatten, so hatten sie bei Nationalität und Staatsangehörigkeit deutsch eingetragen, eventuell Nationalität: deutsch, Staatsangehörigkeit: polnisch.

Dieses Mal wurde beschlossen, unter denjenigen Personen aus der Gruppe der Deutschen, die als deren Anführer galten, präventive Verhaftungen und Festnahmen durchzuführen. Dabei gab man sich Mühe, diesen Ereignissen größtmögliches Aufsehen zu verleihen, um die Übrigen einzuschüchtern.

Außer einer Beschreibung der Ereignisse, die zu den Repressalien führten, enthält der Text auch Briefe von Verhafteten und Festgenommenen in den einzelnen Landkreisen (in der Schreibweise der Namen und Vornamen, wie sie in den Dokumenten des Sicherheitsamtes verzeichnet sind), eine Beschreibung ihres gesellschaftlichen Status sowie die von den Sicherheitsbehörden angegebenen Verhaftungsgründe. An einigen ausgewählten Beispielen, wo auch andere Dokumente erhalten geblieben sind, bemühte sich der Autor, die von den Sicherheitsbehörden dargestellten Verhaftungsgründe mit dem tatsächlichen Lauf der Ereignisse zu konfrontieren.

Übersetzt von Christiane Schultheiss

Grzegorz Jasiński, *The repressions against the Germans in the Olsztyn province before the Sejm elections in 1952*

Summary

The text presents the action against the Germans in the Olsztyn province conducted by the security apparatus before the Sejm elections on 26 October 1952. The aim of the action was to prevent the election

²⁰² Łabuchy.

boycott by the Germans. The state authorities were already anxious after the universal manifestation of national sentiments during the so-called 'survey' action (May 1952), which was a direct consequence of the Polish Citizenship Act from 8 January 1951, an act full of unclear definitions of Polish nationality and citizenship. The majority of the indigenous population refused to fill the supplied forms; if they filled them they stated their nationality and citizenship as German, sometimes nationality as German and citizenship as Polish.

This time the security apparatus arrested the people seen as leaders of the German group. Those events were widely advertised in hope of intimidating the others.

The article describes the events that lead to the repressive action, the lists of arrested (divided by powiats and written in the form present in the security apparatus documents), their social status and the reasons of their arrest. When it was possible and sufficient data was present, the author tried to corroborate the security apparatus data with the reality.

Translated by Mateusz J. Fafiński